لى بينمڭ

باتۇر بالا

مىللەتلەر نەشرىياتى

بېيجىن

قىسقىچە مەزمۇنى

ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش دەۋرىدە، بالىلار ئەترىدىنىڭ باشلىقى بولغان ساۋشياۋۋا باسقۇنچىلار قولىدا ئۆلگەن دادىسىنىڭ قىسا- سىنى ئېلىش نىيىتىدە، ئىنقىلاۋىي خىزمەتكە قاتنىشىدۇ، ئىنقىلاۋى- ي كادىرلارنى قوغدايدۇ؛ ئۇ دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ، تۈرلۈك قىيىن-قىس- تاقلارغا ئۇچرىسىمۇ، دۈشمەنگە زادىلا باش ئەگمەيدۇ.

ئۇ ئېغىر كۈرەش كۈنلىرىدە، پارتىيە تەربىيىسى بىلەن چېنىقىپ، ئۆسۈپ، ئىنقىلاپ مۇۋەسسىنى، ۋەتەننى ۋە دۇنيا تىنچلىقىنى قوغدۇغۇچى جەسۇر جەڭچى بولۇپ يېتىشىدۇ.

مۇندەرىجە

1. دەسلەپكى ئۇچرىشىش .... (3)
2. دەرت .... (8)
3. كىچىك رازۋېتكىچى .... (17)
4. ھايات - مامات بوسۇغىسى .... (34)
5. باتۇر بالا .... (45)

1. دەسلەپكى ئۇچرۇشۇش

مەن شياۋۋا بىلەن بىرىنچى قېتىم 1942 ـ ژىلى ئەتىيازدا تونۇشتۇم.

بىر كۈنى ئەتىگەن مەن خەلق بولۇمىنىڭ باشلىغى لاۋ دۈەن، ئايالالار بىرلەشمىسىدىكى شياۋلى بىلەن ئەتىيازدىكى قايتارما «تازىلاش»① خىزمىتىنى تەشكىللەشتۈرۈش ئۈچۈن چېچجۇاڭ يېزىسىغا باردىم. يېزىغا يېتىپ بېرىشىمىزغا، قولىلىرىغا نەيزە تۇتقان ئىككى ئوقۇغۇچى:

— يولداشلار! سىلەر قايسى قىسىمدىن؟ يول خېتىڭلارنى كۆرسۈتۈڭلەر! ـــ دەپ توسۇۋالدى.

بىز ھودۇقۇپ قالدۇق. چۈنكى بىز ناھايىتى ئالدىراش چىقىپ كەتكەنلىكىمىز ئۈچۈن يول خەت ئېلىش ھېچقايسىمىزنىڭ يادىغا كەلمەپتۇ.

① قايتارما «تازىلاش» ـــ ياپون ئىمپېرىيالىستلىرىغا قارشى ئۇرۇش دەۋرىدە (1937 ـ 1945)، ياپون باسقۇنچىلىرى 8 ـ ئارمىيىنىڭ ياپون ئىمپېرىيالىستلىرىغا قارشى بازىلىرىغا رەھىمسىز ھۇجۇم قىلىپ تۇردى. بۇنى ئۇزلىرى «تازىلاش» دەپ ئاتىدى. 8 ـ ئارمىيىنىڭ خەلق كۈچىنى ئۇيۇشتۇرۇپ، دۈشمەن ھۇجۇمىنى تار ـ مار قىلىشى قايتارما «تازىلاش» دەپ ئاتالدى.

مەن ئۇلارغا كۇلۇپ تۇرۇپ:

— كىچىك يولداشلار! بىز ناھىيىدىن كەلدۇك. يول خەتنى ئۇنتۇپ قاپتىمىز، بىزنى يېزىدىكى كادىرلارنىڭ ھەممىسى تونۇيدۇ. بۇنىڭدا ھېچقانداق خاتالىق بولمايدۇ! — دەپ چۇشەندۇرۇشكە باشلىدىم.

سىمىزرەك كەلگەن كىچىك ئوقۇغۇچى بېشىنى چايقاپ:

— بولمايدۇ! يېزا باشلىقىدىن تاپشۇرۇق، ناھىيىلىك ھۆكۇمەتتىن بۇيرۇق بار، يول خېتى يوق ھەر قانداق ئادەمنى كىرگۈزمەيمىز! — دېدى.

دەرۋەقە، يېقىندىن بۇيان شىپونلار ئەردەپ كەتكەنلىكتىن، گۈزەتچىلىكنى كوچەيتىش توغرىسىدا يېزىلارغا بۇيرۇق بەرگەن ئىدۇك.

يولداش لاۋدوەن كۈلۈپ:

— كىچىك يولداش، مەن ساڭا تونۇشتۇرۇپ قوياي، بۇ كىشى بىزنىڭ ھاكىمىمىز.... — دېدى.

— ھاكىممۇ، باشقا بىرسىمۇ مېنىڭ نىمە كارىم، يول خەت بولمىسا ئۆتكۈزمەيمەن. — دېدى ھېلىقى ئوقۇغۇچى.

لاۋدوەن ئەسلىدە، ئۆزىمىزنى تونۇشتۇرساق قويۇۋېتەمەمكىن دەپ ئويلىغان ئىدى، بۇ سوزنىڭ تەتۈرسىگە بۇرۇۋېتىشىنى كىم بىلسۇن، ھېلىقى كىچىك ئوقۇغۇچى «بۇلار بىزنى قەستەن ھاكىم دېگەن ئاتاق بىلەن قورقۇتماقچى» — دەپ چۈشۈنۈپ، لاۋدوەننىڭ سوزىنى تۈگۈتۈشكە قارىماستىنلا سىلكىۋەتتى.

ئىش قىيىنغا چىقتى، قانداق قىلىش كېرەك؟ ئەمدى مەن ئۇلارغا كۈلۈپ تۇرۇپ مەسلىھەت بېرىشكە باشلىدىم:

— كىچىك يولداش، بۇ قىلىشىڭ ناھايىتى توغرى، لېكىن بىز بۈگۈن سىلەرنىڭ يېزاڭلارغا ناھايىتى مۇھىم ئىش بىلەن كەلدۇك؛ كىرگۈزمىسەڭلەر خىزمەتكە دەخىل يېتىدۇ. سىلەر ئاۋال بىرىمىزنى باشلاپ يېزا باشلىقى بىلەن كورۇشتۇرسەڭلەر قانداق؟

ئۇ، بىر ئاز ئىككىلىنىپ، ئاخىرى مېنىڭ پىكرىمنى قوبۇل قىلدى ۋە ماڭا قاراپ:

—جۇر! مەن بىلەن ماڭ!—دېدى-دە، كەينىگە بۇرۇلۇپ، يېنىدىكى ھەمراسىغا—ئۆزى بىلەن بىردىمەتلىك كىچىك قىزغا قاراپ:

— شيۇنۇي! سەن مالاغا قاراپ تۇر! قويۇۋەتمە!—دېدى ئۇ، لاۋدۇەن بىلەن شياۋلىنى كورسۇتۇپ.

ئۇ مېنى خەلق ئەسكەرلىرى ئەتىرىدىنىڭ ئىشىگى ئالدىغا باشلاپ باردى. مەن ئۇنىڭ بىلەن بىللە كىرمەكچى بولىۋىدىم، ئۇ ماڭا:

— سەن تۇرۇپ تۇر!—دەپ بويرۇق بەردى-دە، ئۆزى ژۇگرەپ كىرىپ كەتتى. بىر دەمدىن كېيىن يېزا باشلىقىنى باشلاپ چىقتى. يېزا باشلىقى مېنى كورۇش بىلەن:

— بەللى! شياۋۋا، ھاكىمنى تۇتۇپ كەپسەنغۇ!—دەپ كۇلدى. ھېلىقى ئوقۇغۇچى سەل ئويلۇنۇپ قالدى ۋە بىر ئاز ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ:

— يول خېتى يوقكەن. ئەمەسمۇ!—دەپ ئىزا تارتقاندەك تىلىنى چىقاردى ۋە ژۇگۇرگەن پېتى قايتىپ كەتتى.

مەن ئۇنىڭدىن بىر نەچچە ئېغىز سوزسورىماقچى بولغانتىم، لېكىن ئۇ، ژۇگۇرگەن پېتى ئارقىغا قارىماي كەتتى.

— ئۇنىڭ فامىلىسى ساۋ، ئىسمى شياۋۋا، مۇشۇ يېزىدىكى

بالىلار ئەترىتىنىڭ باشلىقى، بۇ ژىل 13 ياشتا. ئۇنىڭ دا-
دىسى ساۋلاۋلۇ ئوبدان كادىر ئىدى، ئالدىنقى ژىل (1940-
ژىلى) ئەتىيازدا، ياپون باسقۇنچىلىرى چوڭ «تازىلاش»ژۇر-
گۈزگەن چاغدا، ئۇ، چېكىنىپ كېلىۋاتقان قېرى-چۈرى، با-
لا-چاقىلارنى ھىمايە قىلىش ئۈچۈن ئارقىدا قىلىپ، ياپون
باسمىچىلىرىنىڭ قولىدا ئولدى. ياپون باسمىچىلىرى دەس-
لەپتە ئۇنىڭغا يول باشلىتىپ، پارتىزانلارنى ۋە ئورىغا تىقىپ
قويۇلغان ئاشلىقلارنى تاپتۇرماقچى بوپتۇ، لېكىن ئۇ، بۇنىڭ
ھەممىسىنى رەت قىپتۇ. قولىنى ئارقىغا باغلاپ، دەرەخكە
ئېسىپ قويۇپ، ھول قامچا بىلەن ئۇرغاندىمۇ ئۇ، بۇ توغرىدا
لام دەپ ئېغىز ئاچماپتۇ. ئەڭ ئاخىرى ئۇنى باسمىچىلار شياۋۋا
ۋە شياۋۋانىڭ ئانىسىنىڭ ئالدىدا قىيناپ ئۆلتۈرۈپتۇ!......
بۇ بالا ناھايىتى زېرەك، قولىدىن ئىش كېلىدۇ، ئۆتكەن
ژىلدىن باشلاپ ئۇ، بالىلار ئەترىتىنىڭ باشلىقى بولدى.
بالىلارنىڭ شېئىر ئېيتىش، گىمناستىكا ئويناش، گۈزەتچىلىك
قىلىش ۋەتەشۋىقات ئىشلىرىغا باشچىلىق قىلىدۇ. ئۇ، ئۆزخىز-
مىتىگە ناھايىتى پۇختا، ئەمگەكتىن زېرىكمەيدۇ، دادىسى
ئولگەندىن بۇيان دېخانچىلىق ئىشلىرىدا يېرىم كىشىلىك ئەمگەك
قىلىپ كەلدى. چوڭ بولسا ھەر ھالدا يامان ئادەم بولمايدۇ
......دېدى يېزا باشلىقى.
يېزا باشلىقى ئۇنى جېنىنىڭ بېرىچە ماختىدى. مەن ئۇ-

نىڭ بىلەن بىرىنچى قېتىم ئۇچراشقان بولساممۇ، ئۇنىڭ زېرەك-لىكى، خىزمەتكە بولغان ئىخلاسى، روھلۇقلىقىغا قاراپ ھەقىقەتەن بۇ بىر ياخشى بالا بولۇشى كېرەك دەپ ئويلۇدۇم ۋە ئۇنى ناھايىتى ياراتتىم. شۇنىڭدىن باشلاپ مەن ئۇنىڭ بىلەن تونۇشتۇم.

2. دەرت

چېجۇاڭ — ئۇچ ناھىيىنىڭ چېگرىسىغا جايلاشقان يېزا ئىدى. دۇشمەن ھەر نۆۋەت «تازىلاش» يۈرگۈزگەندە، لازىم-لىق ئادەم ۋە ئات-ئۇلاقلارنى ھەرقايسى رايونلاردىن يىغىپ ئالاتتى. ئۇلارنىڭ تەشكىللەشتۈرۈشى بىر تۇتاش بولمىغانلىق-تىن، ئۇرۇش بولۇپ قالسىلا بىر-بىرسىگە ئىتتىرىپ قوياتتى. شۇنىڭ ئۇچۇن بىر نەچچە ناھىيىنىڭ چېگرىسىدىكى رايون، قايتارما «تازىلاش» نى يۈرگۈزۈشتە ناھايىتى ياخشى بازا بولۇپ تۇراتتى. چېجۇاڭ يېزىسى ئوبدان جۇغراپىيىلىك شارايىتقا، ئاممىۋى ئاساسقا ۋە يەر ئاستى يوللىرىغا[1] ئىگە

---

① ياپون ئىمپېرىيالىستلىرىغا قارشى ئۇرۇش دەۋرلىرىدە، شەرقىي جۇڭگو تۈزلەڭلىكىدىكى رايونلاردا، دۈشمەننىڭ مەركەزلەشكەن ھەربىي كۈچى شارايىتىدا، پارتىزان ئۇرۇشلىرىنى داۋاملىق يۈرگۈزۈش ئۇچۇن، 8-ئارمىيە ئاممىنى تەشكىللەپ، يەر ئاستى يوللىرىنى قازدى ۋە بۇنىڭ-دىن پايدىلىنىپ ياپون ئىمپېرىيالىستلىرىغا قارشى ئۇرۇش يۈرگۈزدى.

بولغانلىقتىن ، خەلق ئەسكەرلىرى پۈتۈن رايوننىڭ نەمۇنىچە-لىرىدىن بولغاشقا ناھىيىلىك رەھبىرىي ئورگانلار چېچجۇاڭ يېزىسى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى يېزىلارنى شۇ ژىلى ئەتىيازدا قايتارما «تازىلاش» ژۈرگۈزۈدىغان بازىلارنىڭ بىرسى قىلىپ بەلگىلىدى. مەن مۇشۇ چېچجۇاڭ يېزىسىدا تۇرۇپ، شۇ ئەتراپ-تىكى قايتارما «تازىلاش» قا تەييارلىق خىزمەتلىرىنى-يەر ئاستى يوللىرىنى كېڭەيتىش، ھەممىنى كومۇۋېتىپ دۈشمەنگە ھېچنەرسە قالدۇرماسلىق، خەلق ئەسكەرلىرى ۋە باشلانغۇچ تەشكىلاتلارنى رەتكە سېلىش ئىشلىرىنى ئېلىپ باردىم.

بىز شياۋۋا ئىككىمىز پات-پاتلا كورۇشۇپ تۇرۇدىغان بول-دۇق. ئۇزۇن ئوتمەي، بىزنىڭ بۇ تونۇشلىقىمىز ناھايىتى تېزلىك بىلەن دوستلۇققا ئايلىنىپ كەتتى. كېيىن مەن شياۋۋانىڭ ئويىگە كوچۇپ باردىم.

بۇرۇن شياۋۋانىڭ ئائىلىسىنىڭ ئەھۋالى ناھايىتى ئېغىر ئىكەن، ئۇنىڭ ئائىلىسىدە ئادەم كوپ بولمىسىمۇ (ئانىسى،

بۇ مۇشۇ رايوندىكى خەلقنىڭ پارتىيە رەھبەرلىكىدىكى ئۇلۇق ئىجادى-يىتى بولدى. بۇ، مۇرەككەپ يەر ئاستى يوللىرى ناھايىتى ئۇستۇلۇق بىلەن ياسالغان بولۇپ، ئۇ، ئائىلە بىلەن ئائىلىنى،يېزا بىلەن يېزىنى بىر-بىرىگە تۇتاشتۇرۇدۇ. بۇنىڭدىن پايدىلىنىپ دۈشمەنگە خالىغان ۋاقىتتا يوشۇرۇن، خالىغان ۋاقىتتا ئاشكارە زەربە بېرىشكە بولۇدۇ. بۇ، ياپون ئىمپېرىيالىستلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىللىرىدە ناھايىتى چوڭ رول ئوينىدى.

دادىسى ۋە ئوزى) ،ئانىسى ئادەتتە ئارتۇقچە ئەمگەك قىلىۋەت-كەنلىكتىن ، ئاغرىقچان بولۇپ، ئەمگەكتىن قاپتۇ، پەقەت، دادىسىلا ، پومېشچىكتىن ئىجارە ئالغان 5 مو يەرنى تېرىسىپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەدىكارلىق ۋە ئازراق سودا – سېتىق ئىشلىرى بىلەن ئۇلارنى باقىدىكەن. دادىسى ژىل بويى قار – بورانلاردا، يامغۇرلاردا هارماستىن ئەمگەك قىلسىمۇ، ئائىلىسى ئاچ – يالاڭ-ئاچلىقتىن قۇتۇلالماپتۇ. شياۋۋانىڭ ئانىسى بۇنى «تەلەيسىز-لىك» دەيدىكەن. شۇڭا ئۇ بۇ تەلەيسىزلىكتىن قۇتۇلۇش ئۇچۇن ياغ پۇرۇتۇپ، بۇتقا يالۋۇرۇپ، كۈن بويى دۇئا – تەلەپ قىلىدىكەن. لېكىن بۇتنىڭ بۇنىڭ بىلەن كارى بولماپتۇ. كەمبە-غەللىك يەنە شۇ پېتى كېتىۋېرىپتۇ. «7 – ئىيۇل» ۋەقەسىدىن كېيىن بۇ يەرگە كوممۇنىستىك پارتىيە كېلىپ، ئىجارە ھەققىنى ۋە قەرز ئۆسۈمىنى كېمەيتىش، ھېساپ ئېلىش كۈرۈشىنى ژۈرگۈزۈپتۇ. ھېلىقى 5 مو يەر ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىگە تېگىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن شياۋۋانىڭ ئانىسىغىمۇ قۇۋۋەت كىرىپ. پۈتۈن ئائىلىسى بىلەن ئەمگەككە قاتنىشىپتۇ. ئىختىسات قىلىپ ژۈرۈپ كېيىن يەنە6 مو يەر ئاپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى كۈندىن – كۈنگە ياخشىلىنىۋېرىپتۇ. شياۋۋانىڭ ئانىسى «كەم-بەغەللىكنىڭ» زادى نىمىدىن ئىكەنلىگىنى ئەنەشۇ ۋاختىلا بىلىپتۇ. شۇنىڭ ئۇچۇن بۇ توغرىدا سوز بولسىلا ، ئانىسى شياۋۋاغا ئۆتمۈشتىكى تۇرمۇشلىرىنىڭ قانچىلىك ئېغىر بولغانلىغىنى، پومېش-

شكللاردىن قانداق خار – زارلىق تارتقانلىغىنى، كوممۇنىستىك پارتىيە كەلگەندىن كېيىن قانداق قەد كوتۇرۇپ، تۇرمۇشلى–رىنىڭ ياخشىلىنىشقا باشلىغانلىغىنى سوزلەپ بېرىدىكەن. هازىرقى تۇرمۇشلىرىنى ئېيتىشقا باشلىغاندا، ئانىسى خوشال–لىنىپ، شياۋۋاغا: «كوممۇنىستىك پارتىيە بىلەن 8 – ئارمىيىنى ئېسىڭدىن چىقارما، ئەگەر كوممۇنىستىك پارتىيە بىلەن 8–ئارمىيە بولمىغاندا بۇنداق قورقۇنۇچلۇق ئۇرۇش ژىللىرىدا، بىز ئالىلقاچان ئاچتىن ئولگەن بولاتتۇق» دەپ جېكىلەپ چۇشەندۇرۇدىكەن. لاۋلۇ بولسا، دىخانلار ئۇيۇشمىسىنىڭ گرۇپپا باشلىغى ۋە يېزا مەهكىمىسىنىڭ «ئوزۇق – تۇلۇك باشقۇر–غۇچىسى» بولۇپ ئىشلەيتىكەن. قەددىنى كوتەرگەندىن كېيىن ئۇ، ئىدىيە جەهەتتە ناهايىتى ئالغا بېسىپتۇ. مەيلى دىخانلارنىڭ پومېششىككە قارشى كورۇشىگە رەهبەرلىك قىلىشتا بولسۇن، مەيلى يېزىلىق مەهكىمىگە ئاشلىق ۋە ئوت – بوغۇز ژىغىش ئىشلىرىدا بولسۇن ئاكتىۋ ئىشلەيدىكەن. ئۇمۇ هەرۋاخت شياۋۋاغا: «ياخشى ئوقۇغىن، كېلەچەكتە مەملىكەت ئۇچۇن كوچ چىقىرىپ ئەمگەك قىلىشىڭ كېرەك. ئوتمۇشتە بىزگە ئوخ–شاش كەمبىغەللەر ئوقۇش ئەمەس، مەكتەپنىڭ ئالدىدىن ئوتۇپ قويسىلا بايلارنىڭ غەزىۋىگە ئۇچرايتتى. هازىر بىز قەددىمىزنى كوتەردۇك، ئەگەر ياخشى تىرىشمىساق پاناهىمىز ماۋجۇشىنىڭ ئالدىدا ئىنزا تارتىپ قالىمىز» دەپ تەربىيە بېرىپ تۇرىدىكەن.

بۇ نىمىدىگەن تالانتلىق ۋە بەختلىك ئائىلە ـ ھە! لېكىن بەختكە قارشى 1940 ـ ژىلى ئەتىيازدا ياپون ئىمپېرىيالىستلىرى چوڭ «تازىلاش» ژۇرگۈزگەن چاغدا، لاۋلۇ قۇربان بوپتۇ. ئۇنىڭ ئۇلۇمى بۇ بەختلىك كىچىك ئائىلىنى قاتتىق ئازاپ ـ ئوقۇبەتتە قويۇپتۇ. لېكىن ئىشلەپچىقىرىش جەھەتتە، ھەمكارلىق گرۇپ ـ پىسى ئۇلارنىڭ ئائىلىسىگە ئايرىمچە غەمخورلۇق قىلغانلىقتىن تۇرمۇشى ئىلگىركىدەكلا ئوتۇۋېرىپتۇ. شياۋۋانىڭ ئانىسى كۆيۈم ـ چان ۋە ئەمگەكچان ئايالكەن، بىز كوچۇپ كەلگەندىن باش ـ لاپ ئۇلارنىڭ ئائىلىسى ئىناق ئائىلىگە ئايلىنىپ كەتتى. بىز ئۇنىڭ سۇ ئەكىلىش، قورۇ سۇپۇرۇش، ئىشەك ئېغىلىنى تۇزۇتۇش ...... قاتارلىق ئۇششاق ـ چۈشەك ئىشلىرىنى قىلىپ بېرىدىغان بولدۇق. بۇندىن باشقا يەنە ئۇنىڭغا ياردەملىشىپ 8 مو يەر تېرىپ، 10 ھارۋا قىغ توكۇپ بەردۇك. شياۋۋانىڭ ئانىسى خوشاللىقىدىن بىزگە تاتلىق ياگيو پۇشۇرۇپ بېرەتتى، تاماقلارنى ئېتىپ، بىزدىن خەۋەر ئېلىپ تۇراتتى. شۇنداق قىلىپ بىز خۇددى بىر ئائىلىنىڭ ئادىمىدەك بولۇپ كەتتۇق.

ئۇ، بىز بىلەن سوزلەشكەندە، ئوزلىرىنىڭ ئوتمۇشتىكى ئاچ ـ چىق تۇرمۇشلىرىنى، شياۋۋانىڭ دادىسىنىڭ ياخشى تەربىيە ـ لىرىنى، شياۋۋانى چوڭ قىلىشنىڭ تەسلىكىنى دايىم ئاغزىغا ئالاتتى. سوز ئارىسىدا «كۆتكەن كۇنلەرنى ئەمدى كورۇشكە باشلىغاندا، ئۇ ئوزى ۋاپات بولدى» دەپ كېلىشۇپتىپ، قايغۇ ـ

ھەسرەتتە ئۆزىنى تۇتالماي ھامان ژىغلايتتى ۋە كوز يېشىنى ئەرتىپ تۇرۇپ:

— ژىغلىمايمەن! ژىغىدىن نېمە چىقاتتى! شياۋۋا چوڭ بولغاندا، دادىسىنىڭ قىساسىنى ئالىدۇ! — دەپ چوڭ ئۇمىت كۈتەتتى.

مەن ئۇنىڭ كوڭلىنى ياساش ئۇچۇن:

— توغرى دېدىڭىز! شياۋۋا دادىسىنىڭ قىساسىنى ئالىدۇ! — دېگەندىن باشقا مۇۋاپىغىراق سوز تاپالمايتتىم.

شياۋۋا ھەقىقەتەن ياخشى بالا ئىدى. ئۇنىڭ سىمىز، ئاپپاق يۈزى، بۇلاقتەك ئىككى چوڭ كوزى ئوزىگە ئاجايىپ روھ بېرىپ چىرايلىق كورسۈتۈپ تۇراتتى. ئۇ، ناھايىتى زىرەك ئىدى، مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىنىڭ سوزىدىن چىقمايتتى. ناھايىتى تىرىشچان ئىدى، ئىمتىھاندىن دايىم بىرىنچى ئوتەتتى. ئۇ، باللار ئەترىتىگە قاتنىشىپ، «ياشلارنىڭ ۋەتەننى قوتقۇزۇش جەمئىيىتى» نىڭ رايونلۇق بولۇمىدىكى يولداشلارنىڭ ياپون ئىمپېرىيالىستلىرىغا قارشى تۇرۇش توغرىسىدا ئېيتقان چۈشەندۈرۈشلىرىنى دايىم ئاڭلاپ تۇرغانلىقتىن ۋە باللار ئەترىتىنىڭ ياپون ئىمپېرىيالىستلىرىغا قارشى تۇرۇشتا ئىشلەشكە تېگىشلىك بولغان خىزمەتلەرنى تەشكىللەشتۇرۇش ئىشىگە ئارىلىشىپ تۇرغانلىقتىن كوپ نەرسىلەرنى چۈشۈنەتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇ، ئۇستا تەشۋىقاتچىمۇ بولۇپ چىقتى؛ كىشىلەر ئۇنى ياخشى

كورەتتى، شۇنىڭ ئۇچۇن ئۇ قىلغان تەشۋىقاتىنىڭ نەتىجىسىمۇ ناھايىتى ياخشى بولۇپ چىقاتتى. ئۇنىڭ تەشۋىق قىلىشى ئارقىسىدا شۇ ھويلىدىكى ئەرتۇ ئاكىمۇ ئارمىيىگە قاتناشتى؛ ئۇ، ھوكۈمەتكە تاپشۇرۇۋىلىغان ئاشلىقنى بەرگىلى ئۇنۇمايدىغان بەزى قالاقلارنى بىر رىغبەتلەندۇرۇش بىلەنلا ئۇنۇتاتتى. ئۇ يېشى كىچىك بولغان بىلەن، باللار ئەترىدىدە ناھايىتى ئىناۋەتلىك ئىدى، مەيلى ئۆزىدىن چوك ياكى كىچىكلەر بولسۇن، ھەممىسى ئۇنىڭ گېپىگە كىرەتتى. ئۇ گويا قوماندانلىقتا چىۋەر بىر كىچىك ئوفىتسېر ئىدى. بىز ئۇنىڭ ئويىگە كوچۇپ كەلگەندىن باشلاپ، ئىككىمىز ئىش قويۇن، تاش قويۇن بولۇپ كەتتۇق. ئۇ ھەر كۇنى مەكتەپتىن قايتقاندىن كېيىن ھېمىشەم ماڭا شېىر ئوگۇتۇپ قوي ياكى ھېكايە ئېيتىپ بەر دەپ تۇرۇۋالاتتى. مەن ئۇنىڭغا «قىزىل ئارمىيىنىڭ 25 مىڭ يوللۇق ئۇلۇق سەپىرى» ، «8 ـ ئارمىيىنىڭ يوشۇرۇنچە بېرىپ دۇشمەنگە زەربە بېرىشى» ۋە «باتۇر باللارنىڭ ماھىرلىق بىلەن خائىنلارنى تۇتۇشى» قاتارلىق ھېكايىلارنى ئېيتىپ بەردىم. ئۇ، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى پۇتۇن روھى بىلەن ئاڭلايتتى. بولۇپمۇ ھېكايىدىكى قەھرىمانلارغا زوخلىناتتى. مەن ھېكايىنى ئاياغلاشتۇرغان چاغدا ئۇ:

ــ ئۇلار نىمە ئۇچۇن شۇنداق قەھرىمان بولىدى؟ ھازىر ئۇلار نەدە، نىمە ئىش قىلىدۇ؟ ...ــدەپ سوراپ

كېتەتتى. ھەتتا مەن جاۋاپ بېرەلمەي قالغانغا قەدەر
سوراۋېرەتتى. ئۇمۇ بىزگە ئەتراپتىكى خوشنىلارنىڭ ئەھۋاللى-
رىنى — قايسى ئائىلە ياپون ئىمپېرىيالىستلىرىغا قارشى ئەسكەر-
لەرنىڭ ئائىلىسى، قايسى ئائىلە پومېشچىك، قايسى ئائىلە
«جاھىل»، قايسى ئائىلە «جاھىل» ئەمەس ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ
بېرەتتى. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزى ئوبدان چۈشىنەتتى.
لېكىن ئۇ، دادىسىنىڭ ئۆلۈمى توغرىسىدا سۆزلەشكىسى كەل-
مەيتتى. ئانىسى ئۇنى كۆز ياشلىرى بىلەن ئېيتىشقا باشلىغاندا
ژىغلاپمۇ قويماتتى. پەقەت ئانىسىنىڭ يېقىنىغا كىرىۋېلىپ، جىم
تۇرۇپ ئاڭلايتتى، بەزىدە كۆزىنى شىپ-شىپ قىلىپ، قوشۇ-
مىسىنى تۈرۈپ قوياتتى. ئۇنىڭ بۇ ئادىتى بەلگىسىدىن بىز-
گە — بالىنىڭ ياش دىلىدا ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز دەردىنىڭ بار-
لىغى مەلۇم بولاتتى. بەزىدە، ئانىسى يوق چاغلاردا ئۇ ماڭا:
«ياپون قاراقچىلىرى جۇڭگوغا نېمە ئۈچۈن تاجاۋۇز قىلىدۇ؟
ئۇلار نېمە ئۈچۈن ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈپ، ئۆيلەرگە ئوت
قويىدۇ؟ قاراقچىلارنىڭ ئۆزلىرىدە ئاتا-ئانا يوقمۇ؟ نېمە ئۈچۈن
ئۇلار شۇنچە ياۋۇز؟...» — دېگەن سوئاللارنىمۇ قوياتتى.
مەن ئۇنىڭ سوئاللىرىغا ئىمكانىيەتنىڭ يېرىچە جاۋاپ بېرەت-
تىم. لېكىن ئۇ، تولۇق قانائەتلەنمىگەندەك بولۇپ: «قاراقچىلار
نېمە ئۈچۈن شۇنچە ئادەمگەرچىلىكتىن چىقىپ، ياۋۇزلۇق
قىلىدۇ؟ دادامنىڭ مىجەزى شۇنچە ياخشى ئىدى، مېنى شۇن-

چە ياخشى كورەتتى. ياپون قاراقچىلىرى نېمە ئۈچۈن ئۇنى ئوچۇقتىن — ئوچۇق گۇناسىز ئولتۇرىۋېتىدۇ؟» دەپ ئويلايتتى— دە بۇنى ئەقلىگە سىغدۇرالمايتتى. مەن قانچە چۈشەندۈرۈپمۇ ئۇقتۇرالمايتتىم. ئۇ، ئۆزى قانچە ئويلىسىمۇ تېگىگە يېتەلمەيتتى. لېكىن ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى نېمە قىلىش كېرەك دېگەن مەسىلىدە ئۇنىڭ مەلۇم مەخسىدى بار ئىدى. مەن ھەر قېتىم ئۇنىڭدىن:

— شياۋۋا، سەن چوڭ بولغاندا نېمە قىلىسەن؟ — دەپ

سورىساملا ، ئۇ تارتىنماستىن :

ـــ8 ـ ئارمىيىگە كىرىپ ، دادامنىڭ ئىنتىقامىنى ئالىمەن !ـــ

دەپ جاۋاپ بېرەتتى .

توغرى ، مىللىونلىغان باللارنىڭ ئاتا-ئانىلىرى ياپون قاراقـ-چىلىرىنىڭ قولىدا ئۆلدى . بىزدە ئۆلگەنلەرگە تەزىيە بىلدۈ-رۈش ، ئۇلارنىڭ يېتىم قالغان باللىرىغا تەسەللى بېرىشتە دۈشـ-مەندىن قانغا-قان ئېلىشتىن باشقا يەنە قانداق چارە بار ؟!

ـــ توغرى ئېيتىسەن ، داداڭنىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىشىڭ كېرەك ! ـ دېگەندىن باشقا سوز تاپالمايتتىم .

مەن بۇ ئىنتىقامنى ئالالايدىغانلىغىمىزغا ئىشىنەتتىم !

3. كىچىك رازۋېتكىچى

دېگەندەكلا ، دۈشمەننىڭ باھاردىكى چوڭ «تازىلاش» ھەركىتى 1 ـ مايدا باشلاندى .

بىر كۈنى سەھەردە ئەمدىلا ئورنۇمدىن تۇرۇپ ، تېخى ئۈزۈمنىمۇ ژۇمىغان ئىدىم ، ھاسىراپ ـ ھۆمىدەپ شياۋۋا كىـ-رىپ كەلدى ـ دە :

ـــ ھاكىم ، ھاكىم ! دۈشمەن كېلىپ قالدى ! ۋوتودا قاچـ-قاچ بولۇپ كەتتى !ـــدەپ ۋاقىرىدى .

ۋوتو چېچجۇاڭ يېزىسىدىن پەقەت 7 ـ 8 يول كېلەتتى ، ئەھـ-

ۋال جىددىي

ئوخشايدۇ، مەن ئۇ-
نىڭدىن ئىنقىلاپ سورىغىنىمچە
ئۇ، يەنە ژۇگۇرۇپ چىقىپ كەتتى.
مەن مۇھاپىزەتچى بىلەن دەرھال
ھۆججەتلەرنى ژىغىشتۇرۇپ، دەرۋازا
ئالدىغا چىقساق، كوچىدا قاچ - قاچ
بولۇپ كېتىپتۇ. يېزىنىڭ غەربىدىن «تاك - تۇك» قىلىپ ئېتىلغان
مىلتىق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىدى. بىز ژۇگۇرۇپ دەرۋا-
زىنىڭ ئالدىغا چىقتۇق. خەلق بىر توپ ھەرىدەك، كوچا
بويلاپ غەربتىن-شەرىققە قاراپ قېچىشماقتا. ئۇلار بىر تەرەپتىن
جىنىنىڭ بېرىچە ژۇگۇرەتتى، بىر تەرەپتىن:
— دۈشمەن كەلدى! دۈشمەن! — دەپ ۋاقىرايتتى.

بىز ئەھۋالنى چۈشۈنەلمەستىن قېچىۋاتقانلاردىن سوراش-تۇرۇپ ژۇرەتتۇك، تۇيۇقسىز تۇيۇقسىزلا ئايالار بىر-لەشمىسىدىكى شياۋلى چىقىپ كەلدى-دە:

— ئىلدام بولۇڭلار! يېزىنىڭ غەربىي تەرىپىدىن دۈش-مەننىڭ ئاتلىق ئەسكەرلىرى كىردى!—دېدى ئۇ، بىزگە ھا-سىراپ-ھۇمۇدەپ.

— قانچە ئادەم؟

— ئېنىق ئەمەس، باشقىلارنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا خېلى كوپ ئوخشايدۇ!

— مىلتىق دۈشمەن تەرەپتىن ئېتىلدىمۇ ياكى بىز تەرەپ-تىن ئۇلارغا قارشى ئېتىلغانمۇ؟

— بىلمىدىم! ئىش قىلىپ ۋەقە تۇيۇقسىز پەيدا بولدى، بىز مەجلىس ئېچىۋاتاتتۇق، كوچىلاردا قاچ-قاچ بولۇپ كەتتى! ژۇگۇرۇپ خەلق ئەسكەرلەر ئەترىتىگە باردىم، ھېچكىم ئۇش-قاشمىدى!—دېدى شياۋلى بىزنى باشلاپ كېتىۋېتىپ.

بىز ھېچقايسىمىز ئەھۋالنى ئېنىق ئۇقالمىدۇق. تەۋەككۇل قىلىپ يېزىنىڭ غەربىگە بېرىشنىڭ ئورنى بولمىدى، پەقەت خەلقنى يېزىنىڭ شەرقىگە قاراپ قېچىشقا دەۋەت قىلىۋەدۇك. كوچىنىڭ شەرقىي ئاغزىغا چىقىشىمىزغا، كوچىنىڭ غەربىدىن يەنە مىلتىق ئاۋازى ئاڭلاندى، لېكىن بىر نەچچە مىنۇتلا ئېتىلىپ جىم بولۇپ قالدى. بىز جېنىمىزنىڭ بېرىچە ژۇگۇرۇپ

كېتىۋاتىمىز ، بەزىدە كەينىمىزگە قاراپ ـ قاراپ قويىمىز ، بىزـ
نىڭ ئەسكەرلەرنىڭ چېكىنىپ چىققانلىرى كورۈنمەيدۇ ، ئارقا
تەرەپ جىم ـ جىت ، ئىنسان يوق . مېنىڭ ناھايىتى ئىچىم
پۇشۇپ ، قەدەملىرىم ئاستىلىششقا باشلىدى . شياۋلى تۇيۇقسىزلا
يېزىنىڭ شىمالىي تەرىپىنى كورسۇتۇپ :

ـــ ئاتلىق ئەسكەر كېلىۋاتىدۇ ! دەپ ۋاقىرىدى .

دېگەنىدەك ، 5 ـ 6 ئاتلىق ئەسكەر يېزىنىڭ شىمال تەرىـ
پىدىن ، توپ ـ توغرى بىزگە قاراپ كېلىۋېتىپتۇ . بىز خەندەكنى
بويلاپ جېنىمىزنىڭ بېرىچە شەرقىي ـ جەنۇپقا قاراپ ژۇگورۇـ
ۋەدۇك ، ئىش چاتاق بولدى ، شەرقىي ـ جەنۇپقا قاراپ قېچىـ
ۋاتقان خەلق تۇيۇقسىزلا قايتىدىن شەرقىي ـ شىمالغا بۇرۇلدى ؛
يېزىنىڭ جەنۇبىدىنمۇ بىر نەچچە ئاتلىق ئەسكەرلەر ئوراپ
چىقتى . بىز ئەمدى توپ ـ توغرى شەرققە قاراپ ژۇگەردۇك .

شۇ ۋاختىتا يېزىنىڭ ئىچىدىنمۇ ئاندا ـ ساندا ملتىق ئاـ
ۋازلىرى ئاڭلاندى . كەينىمىزگە قارىساق ، ئىككى تەرەپتىكى
ئاتلىقلار ئىپتىدىن چۇشۇپ ئوق چىققان تەرەپكە قاراپ كېتىـ
ۋاتقانلىغى كورۇندى .

بىز كېتىۋېتىپ بىر تەرەپتىن بۇ ئەھۋال ئۇستىدە كېڭەشـ
تۇك ، چېچجۇاڭ يېزىسىنىڭ شەرقىي ـ شىمالىدىكى ئويمانلىقنى
ئايلىنىپ دۇشمەندىن دالدىلانماقچى بولدۇق ، بۇ ئويمانلىقـ
نىڭ ئايلانمىسى 15 يولچە كېلەتتى . ئۇنىڭ ھەممە يېرى شورـ

تاڭ، سۇ ئورۇپ كەتكەن يار ۋە قىلىن ژۇلغۇنلۇق بولۇپ، پارتىزان ئۇرۇشىغا ناھايىتى ئەپلىك ئىدى. ئوتكەن ژىل بۇ يەرلەرنى سۇ بىسىپ كەتكەنلىگىدىن، ھازىر توختام سۇلار بار ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە يوللارنىڭ ئەتىيازدىكى پاتقاقچى-لىغى ئاتلىقلارنىڭ مىڭىشىغا يول بىرىدىغاندەك ئەمەس. بۇيەر-دە ئىككى يول بار ئىدى: ئۇنىڭ بىرسى ئارقىلىق زورۇر تىپىلغاندا شەرققە قاراپ مىڭىپ، ئوستەڭدىن ئوتۇپ كەتكىلى بولاتتى. ئۇياقتا دۇشمەننىڭ بار-يوقلىغى مەلۇم ئەمەس؛ ئىك-كىنچىسى ئارقىلىق غەربىي-شىمالغا قاراپ مىڭىپ، دۇشمەننىڭ ئارقا تەرىپىگە بارغىلى بولاتتى. لىكىن بىز ئوستەڭنىڭ ياقى-سىغا بىرىشىمىز بىلەن كىلىشمىگەن بىر ئەھۋالغا دۇچ كەلدۇك: ئوستەڭنىڭ ئۇ تەرىپىدە توپ-توپ بولۇپ بىر مۇنچە ئادەم ژۇرۇدۇ، ئۇلار يە بىلىقچىلارغا، يە قاچقان ئادەملەرگە ئوخ-شمايتتى. بىز بۇنىڭدىن گۇمانلىنىپ، ئوز-ئارا كىڭىشىپ تۇ-راتتۇق، توساتتىن بىر زەمبىرەك ئوقى كىلىپ يىنىمىزغا چۇ-شۇپ پارتلىدى. بىز دەرھال يىتىۋالدۇق. كەينىدىنلا پۇلىي-ميوت تارىلداپ بىزگە قاراپ ئوق ياغدۇرۇشقا باشلىدى. شۇ ۋاختىدىلا بىز دۇشمەن ئوستەڭنىڭ شەرقىي تەرىپىدىن ئوراپ ئالغانلىغىنى بىلدۇك.

ئەھۋال بىز چاغلىغاندىنمۇ ئىغىر ئىدى. بىز پاتقاقتا ئومۇ-لەپ غەربىي-شىمالغا قاراپ سىلجىدۇك، ئىككى يولچە ماڭغان-

لدىن كېيىن ملتىق ۋە زەمبرەك ئاۋازلىرى بېسىلدى.

شۇ ۋاختتا غەربىتىن، غەربىي ـ شىمالدىن ۋە چېچجۇاڭ يېزىسىنىڭ شىمالىدىن ئاتلىق ئەسكەرلەر يەر-جاھاننى قاپلاپ كەتتى. خەلق دوقۇرۇشۇپ كەينىگە قاراپ سىلجىدى. بىز تورت تەرەپتىن دۇشمەننىڭ مۇھاسىرىسىدە قالدۇق. ئىلگىرىلەش ياكى چېكىنىشنىڭ ئىلاجى يوق، ئاخىرى يەنە بىر يول ئىلگىرىلەپ بېرىپ پاتقاقنىڭ ئىچىدە يوشۇرۇنۇپ ياتتۇق. مۇشۇ ۋاختتا شياۋلى يېنىمىزدىكى ئويمانلىقتا ئىككى كىشىنىڭ ئومۇلەپ كېتىۋاتقانلىقىنى بايقىدى، ئۇنىڭ بىرسى شياۋۋا ئىكەن. مەن ناھايىتى خوشال بولۇپ، دەرھال ئۇنى قىچقاردىم. شياۋۋا مېنى كورۇش بىلەن خۇددى ئانىسىنى كورگەندەك بولدى. ئۇ، خوشاللىقىدا، ئوزىنىڭ قانداق قېچىپ چىققانلىقىنى ئېيتىشقا باشلىدى:

ئۇ ماڭا دۇشمەن كېلىپ قالغانلىقىنى خەۋەر قىلغاندىن كېيىن، يەنە بىر قانچە ئويگە خەۋەر بېرىپتۇ، كېيىن ژۇگۇرۇپ غەربىي كوچىنىڭ ئاغزىغا چىقىشىغا، دۇشمەننىڭ خەلق ئەسكەرلىرى بىلەن ئېتىشىۋاتقانلىقىنى كورۇپتۇ. ئۇ، يېڭىۋاشتىن ژۇگۇرۇپ كېلىپ بىزنى ئىزدەپتۇ، لېكىن ئويدە بىرمۇ ئادەم يوق. شۇ ۋاختتا خەلق ئەسكەرلىرى چېكىنىپتۇ، دۇشمەننىڭ ئاتلىق ئەسكەرلىرى ئۇلارنى يېزىدا قورشاپ ئاپتۇ. شياۋۋا دۇشمەننىڭ دىققىتىسىز پەيتىدىن پايدىلىنىپ، ئېھتىيات بىلەن

قېچىپ چىقىپتۇ. ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئەھۋالنى بىلمەپتۇ.

بىز بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بىر تەرەپتىن ئەندىشە قىلدۇق، يەنە بىر تەرەپتىن خوشال بولدۇق. شياۋۋانىڭ بىز ئويلىغاندەك خەۋپ-خەتەرگە ئۇچرىمىغانلىقىغا خوشال بولدۇق؛ خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ قورشاۋنى بۇزۇپ چىقالمىغانلىقىدىن تەشۋىشلەندۇق. لېكىن چېجۇاڭ يېزىسىدىكى يەر ئاستى يوللىرىنىڭ پۇختىلىقىنى ئويلاپ يەنە بىر ئاز خاتىرجەم بولدۇق.

بۈگۈن كۈن ناھايىتى ئاستا ماڭغاندەك تۇيۇلدى. ئۇزاق كۈتتۇق. كۈن ئەمدىگىنە غەربكە قاراپ ئولتۇرۇشقا باشلىدى. شۇ ۋاقىتتا ئويمانلىقتىكى ۋە يېزا ئەتراپىدىكى دۈشمەننىڭ ئاتلىق ئەسكەرلىرىمۇ كۆرۈنمەي كەتتى. مىلتىق ئاۋازىمۇ ئاڭلانمىدى، تورت ئەتراپىمىز جىم-جىتلىشىپ كەتتى. كوڭلىمىز بىر ئاز ئورنىغا چۈشكەندەك بولدى. شۇ ۋاقىتتىلا بىز ئۆزىمىزنىڭ ئۇسساپ كەتكەنلىكىمىزنى، قورسىقىمىزنىڭ ئېچىپ كەتكەنلىكىنى ۋە ھارغانلىقىمىزنى بىلدۇك. ھەتتا پاسكىنا سۇدىن بىرنەچچە ژۇتۇم ئىچىۋەتتۇك. كېيىن بىر قۇرۇغراق جاي تېپىپ دەم ئالدۇق. قورساقلىرىمىز ئېچىپ تارتىشىپ كەتتى. لېكىن ھېچقايسىمىز بىر چىشلەم بىر نەرسە ئېلىپ چىقمىغان ئىكەنمىز. ئۇزاقىچە بىر-بىرىمىز بىلەن سوزلەشمىدۇك. ھەممىمىزگىلا: ئەھۋالنى بىلىش كېرەك ئىدى، خەلق ئەسكەرلىرى قانداق بولغاندۇ؟ دۈشمەن كەتكەندىمۇ، يېزىنىڭ

ئىچى ۋەيران بولۇپ كەتكەندىمۇ؟ يېمەكنى قانداق قىلارمىز؟ ئەڭ ياخشىسى خەۋەرچى ئېۋەتسەك ياخشى بولاتتى، بۇنى كىممۇ ئۈستىگە ئالار؟ ھەممىمىز ياش، گىردىم قىلغان بىلەنمۇ چېنىپ قالدۇ، دۈشمەننىڭ ياۋۇز ئاتلىق ئەسكەرلىرى بولسا، بۇ،...دېگەن خىيالغا كەلدۈك. ئۇزاق كېڭەشتۇك، لېكىن ھېچكىم ھېچقانداق ياخشىراق ئۇسۇل ئويلاپ تاپالمىدى.

بىزنىڭ قىينىلىۋاتقانلىغىمىزنى بايقىغان شياۋۋا:

— ھاكىم! مەن يېزىغا قايتىپ باراي! مەن يېزىغا ناھايىتى تونۇشمەنغۇ، بىر ئىلاج قىلىپ، ئازراق يېمەك تېپىپ كېلەي — دەپ بۇ ۋەزىپىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشنى تەلەپ قىلدى.

بىزگىمۇ ھەقىقەتەن مۇشۇنداق بىر ئادەم كېرەك ئىدى. مەن ئۇنى بالدۇرلا ئويلىغان ئىدىم. شياۋۋا ئۆزى ھەم كەچىك، ھەم زىرەك، يېزىدا ھەممە بىلەن تونۇش، قاراقچىلارغا دۈچ كېلىپ قالغاندىمۇ ئاسان قۇتۇلۇپ كېتەلەيدۇ. لېكىن شۇ ئاردا مەن يەنە ئىككىلىنىشكە باشلىدىم. ئۇنىڭ دادىسى يادىمغا چۈشۈپ، ئۇمۇ بىرەر كۈتۈلمىگەن خەۋپ-خەتەرگە ئۇچراپ قالمىغىدى ياكى دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ كېتىپ، قىيناقا چىدالماي قالارمىكىن...دەپ قورقۇپ دەرھال جاۋاپ بېرەلمەي بىر ئاز سۈكۈتتە قالدىم. لېكىن ئۇ، مېنىڭ جاۋابىمنى كۈتۈپ تۇرماستىنلا مېڭىپ كەتتى. مەن ئۇنى چا-

قىرىپ ئېلىپ بىر نەچچە ئېغىز سوز تاپشۇرماقچى بولغۇسىدىم، لېكىن قۇلۇغۇمغا غايىپتىن ئۇنىڭ:

— 8 ـ ئارمىيىگە قاتنىشىپ، دادامنىڭ ئىنتىقامىنى ئالىمەن.—دېگەن سوزلىرى ئاڭلاندى. مەن باشقا سوزلىرىمنى قالدۇرۇپ:

— ئېھتىيات قىل!—دەپ ۋاقىراشقا ئارانلا ئۈلگۈردۈم. بىلمىدىم، ئۇ مېنىڭ سوزۇمنى ئاڭلىدىمۇ ـ ئاڭلىمىدىمۇ، ئىشقىلىپ كەينىگىمۇ قارىمىدى، جاۋابمۇ قايتۇرمىدى، توپ-توغرى يېزىغا قاراپ كېتىۋەردى. بىز ئۇنىڭدىن كوز ئۈزمەي قاراپ تۇردۇق، ئۇ، بىزدىن ئاستا ـ ئاستا ژىراقلاشقانسىرى ئۇنىڭ قارىسىمۇ كىچىكلەپ، قەدەملىرىمۇ ئاستىلاشقاندەك بولۇپ كورۈنۈشكە باشلىدى، يېزىغا يېقىنلاشقاندا، ئۇ توختاپ قالغاندەك بولدى ـ دە ناھايىتى تېزلىك بىلەن يېزىنىڭ چېتىدىكى چاتقانلىققا كىرىپ كەتتى.

بىز ئۇنى كۈتە ـ كۈتە ئۈزۈن ۋاختلارنى ئوتكۈزىۋەتتۇق. 5 يول يەرگە بېرىپ كەلگىدەك ۋاخت ئوتتى، ھەتتا ئىككى قېتىم بېرىپ كەلگىدەك ۋاخت ئوتتى، ئەلۋەتتە... كۈن ئولتۇرۇشقا ئاز قالدى، قورساقلىرىمىز بەك ئېچىپ كەتتى. لېكىن تېخىچە ئۇنىڭ قارىسى كورۈنمىدى. مەن بىر ئاز پۇشايمان قىلىپ، تېچىسىزلىنىشقا باشلىدىم. تۇيۇقسىزلا، شياۋلى:

— ئويگە ئوت كەتتى!—دەپ ۋاقىرىۋەتتى.

دېگەندەك، چېچەۋاڭ يېزىسىنىڭ ئىككى يېرىدىن ئاسمانغا قاپ ـ قارا تۈتۈن كوتۈرۈلۈپ چىقتى. بۇ بىزگە دۈشمەننىڭ تېخى كەتمىگەنلىكىنى ئۇختۇردى؛ لېكىن ئوي كويدۈرۈش ھەر قاچان دۈشمەننىڭ كېتىش ئالدىدىكى بەلگىسى بولاتتى. «شياۋۋا نىمە بولغاندۇ؟» دەپ بىز قاتتىق تەشۋىشلەندۇك، قورقۇنۇشلۇق بىر كۈتۈلمىگەن ھادىسىنى يادىمىزغا كەلتۈرۈپ، بارغانسىرى پۇشايمان قىلىشقا ۋە تېچىسىزلىنىشقا باشلىدۇق...

كۈتۈلمىگەن يەردىن، غەربتىكى شورتاڭلىقنىڭ كەينىدىن شياۋۋانىڭ قارىسى كورۇندى. مەن كوزلىرىمگە ئىشەنمەي، قايتا ـ قايتا كوزۇمنى سۇرتۇشكە باشلىدىم. دېگەندەك شياۋۋا ژۇگۇرۇپ يېتىپ كەلدى. قولىدا بىر چوڭ قاتلىمنان، بىزگە يېقىنلاشقان چاغدا ئۇ، يانچۇغىدىن يەنە بىر قۇتا كونسېرۋا ئالدى. مەن خوشاللىغىمدىن ئۇنى قۇچاغلاپ ئالدىم. ئۇ بىزگە بۇ نان بىلەن كونسېرۋىنى قانداق ئېلىپ كەلگەنلىكىنى بىر ـ لەپ ـ بىرلەپ بايان قىلىشقا باشلىدى.

★ ★ ★

...شياۋۋا بىزدىن ئاجرالغاندىن كېيىن دىققەت بىلەن ماڭىدۇ. ئەتراپ جىم ـ جىت، ئىنسان يوق. يېزىغا يېقىنلىشىپ بارغاندىمۇ ھېچكىم كورۇنمەيدۇ. بۇنىڭغا گۇمانلىنىشقا باشلايدۇ. «قاراقچىلار كەتكەن بولسا، كىشىلەر نىمە ئۇچۇن كورۇنمەيدۇ؟ كەتمىگەن بولسا، نىمە ئۇچۇن جىم ـ جىت ياتىدۇ» دەپ

ئويلايدۇ ۋە ئاستا بېرىپ يېزىنىڭ چېتىدىكى چاتقانلىققا كىرىدۇ، چاتقانلىقنىڭ ئىچىدە ژۇرۇپ يەنە ئۇبدانراق بايقىماقچى بولۇدۇ. شۇنداق قىلىپ يېزىنىڭ چېتىگە ئەمدى يېتىپ بېرىشىغا، ئېرىق ئىچىدە ئاتلىرىنى تۇتۇپ مىلتىغىغا يۆلۈنۈپ يوشۇرۇنۇپ ئولتۇرغان ئىككى قاراقچىنى كۆرۈپ قالىدۇ. بۇ ئىككى قاراقچى شياۋۋاغا خۇددى دادىسىنى ئولتۇرگەن قاراقچىلارنىڭ تاق ئۆزىدەك بولۇپ كۆرۈنۈپ، قورققىنىدىن «ئاپا!» دەپ ۋاقىرىۋەتكىلى تاسلا قالىدۇ.

شياۋۋا كەينىگە بۇرۇلۇپلا قاچماقچى بولۇدۇ، — لېكىن ئاتلىق كىشىدىن پىيادە ئادەم قانداق قۇتۇلالايدۇ؟ ئۇنداق قىلسام ئۇلار سېزىپ قالامدۇ؟ — دەپ ئويلاپ، قاچماستىن، كەينىگە بۇرۇلۇپ، ئاستا ئىگىشىپ مېڭىشقا باشلايدۇ. لېكىن قاراقچىلار ئۇنى ئاللىقاچان كۆرۈپ ئالغان ئىكەن. ئۇلار قوللىرىنى شىلتىپ:

— بالا! هەي، بالا! — دەپ ۋاقىراپ، شياۋۋانى توختۇتىدۇ.

شياۋۋا ئەھۋالغا قاراپ بېقىپ، قۇتۇلالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەندىن كېيىن قاپىقىنى تۈرۈپ، ئۇلارنىڭ قېشىغا كېلىدۇ. قاراقچىلار ئۇنىڭغا تەگمەيدۇ. ئەكسىنچە ئۇنىڭغا، نىمە ئۈچۈندۇ، ئىسسىق چىراي بىلەن يانچۇقىدىن قەنت ئېلىپ بېرىدۇ، كېيىن ئۇنىڭدىن:

— بالا! 8 ـ ئارمىيە بار؟ دەپ سورايدۇ.
شىياۋۋا «نىمە دەپ جاۋاپ قايتۇرسام بولۇدىكىن!» دەپ ئويلىنىپ قالىدۇ، كېيىن دەرھال بالىلار ئەترىتىدە تۈزگەن «بەش تۇرلۇك»، «ئەھدىنامە»، ئۇنىڭدا يېزىلغان «دۇشمەنگە يول باشلىمايمەن، دۈشمەنگە راستىنى ئېيتمايمەن» دېگەن ۋەدىلىرى يادىغا كېلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ، دۈشمەنگە ھىيلە ئىشلىتىشكە باشلايدۇ.
دۈشمەننى ئالداش توغرىسىدا مەنىدىن ئاڭلىغان ھېكايىلىرى يادىغا كېلىپ، قاراقچىلارغا:
— 8 ـ ئارمىيە كوپ ـ كوپ بار. — دەپ جاۋاپ بېرىدۇ. شىياۋۋانىڭ بۇ جاۋابى ئۇلارغا كۈتۈلمىگەن يەردىن چىققاندەك بولۇپ تويۇلۇدۇ. ئۇلار بويىنلىرىنى قىڭغايتىپ، كوزلىرىنى شىپىلدىتىپ، دەرھال يەنە سوراشتۇرۇپ كېتىدۇ.
— كوپ ـ كوپ بار!؟ قاياققا كەتتى؟
شىياۋۋانىڭ كوڭلى بىر ئاز ئورنىغا چۈشۈپ:
— بۇياققا كەتتى — دەپ، ژۇگۇرگەن بولۇپ ئىشارە بەلەن جەنۇپنى كورسۇتىدۇ. قاراقچىلار ئۇنىڭ «راستىنى ئېيتىپ» «سادىقلىق» قىلغىنى ئۇچۇن ناھايىتى خوشاللىنىپ:
— بالا، ياخشى، ياخشى! ئۇلاردا ئاشلىق بار؟ — دەپ سورايدۇ.
شىياۋۋا ئەمدى قىلچە قورقمايدۇ، ئۇ، ئادەتتە تېپىتر قوي-

غاندا قاراقچىلارنىڭ ئاۋازى بىلەن ئېتىلىدىغان سوزلەرگە ئوخ-
شۇتوپ:
— ئاشلىق ئاز - ئاز بولغان، يەپ تۈگەتكەن، — دەپ جا-
ۋاپ بېرىدۇ. ئۇنىڭ تىتىك ھەركەتلىرىگە قاراپ قاراقچىلار
قاقاخلاپ كۇلۇپ كېتىشىدۇ.
شياۋۋانىڭ قاراقچىلاردىن ئاجرالغۇسى كېلىدۇ. لېكىن
قاراقچىلار قويۇۋەتمەيدۇ. قاراقچىلار ئۇنىڭغا بىردەم ئات باق-
تۇرۇدۇ. كېيىن بىر قاراقچى ئۇنى باشلاپ، يېزىنىڭ چېتى-
دىكى دافا ھەدىنىڭ ئويىگە ئېلىپ بارىدۇ.
دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كېلىشىگە، قورۇنىڭ ئىچىدىن بىر
يۇراق كېلىدۇ. دەرۋازىنىڭ ئىچىگە كىرىش بىلەن قورۇنى
تولدۇرۇپ، يۇرقىراپ ئۇچۇپ ژۇرگەن توخۇنىڭ پەيلىرىنى
كورۇدۇ. ئويىنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدا بۇزۇلغان غەلۋۇر، كورە
ۋە بوشىغان كونسىرۋا قاچىلىرى ياتىدۇ. ئوچاق ئالدىدا ژىغ-
لامسىرەپ سۇ قاينىتىپ ئولتۇرغان دافاھەدىدىن باشقا ھېچكىم
كورۇنمەيدۇ. ئويىنىڭ ئىچىدە خۇددى كالىدەك پۇشۇلداپ،
غەرقمەس ئۇخلاۋاتقان ئىككى قاراقچىنى كورۇدۇ. تاماق ئۇس-
تولىدە دوگىلاپ قويۇلغان كونسىرۋا، قاتلىمىنان ۋە بوشىغان
ھاراق بوتىلكىلىرى تورۇدۇ. قاتلىمىنانلارنى كورۇش بىلەن
شياۋۋانىڭ كوزى قىزىرىپ قوساقلىرى بىژىلداپ كېتىدۇ.
ھەقىقەتەن ئۇنىڭ ئېچىقاپ كەتكەنلىكىدىن، يالماپ يەۋاغىسى

كېلىپ كېتىدۇ. شۇ ۋاختىتا ئۇ يەنە بىرنىي يادىغا كەلتۈرۈپ:
بىر نەچچە قاتىلمىنى قانداق قىلىپ ئوغۇرلاپ ئېلىپ چىققىشقا بولار؟ دەپ ئويلىۇنۇدۇ. لېكىن بۇنىڭغا ھېچقانداق چارەتاپالمايدۇ.

دافاھەدە ئۇنى كورۇش بىلەن چۇچۇپ كېتىپ، كېيىن ناھايىتى تىزلىك بىلەن ئوزىنى توختۇتۇپ ئالدۇ ـ دە، شىاۋـ ۋانى «سۇ قاينىتىش ئۇچۇن ئوتۇن ئەكىلىشىپ بەر.» ـــدەپ چاقىرىپ ئالدۇ.

ھېلىقى قاراقچى ئويگە كىرىپ يالـغۇز ئوزى يېرىم بوتىلكا ھاراقنى ئىچىۋېتىپ، كونسېرۋادىن بىرنى يەۋېتىپ ئورنىدىن تۇرۇدۇ. شىاۋۋاغا يېرىم قاتىلمىنى سۇنۇپ:

ـــھەي، بالا! مانى يەپ، ئاتقا ياخشىلاپ قارا، بولمىسا كېتەر ۋاختىدا ئولـتۇرۇمەن! ـــ دەپ شىاۋۋاغا پەش قىلىـپ چىقىپ كېتىدۇ.

شۇ ۋاختىتا دافاھەدە شىاۋۋاغا شىۋىرلاپ :

ـــخەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ئەترەت باشلىغى لاۋخېي قۇربان بولدى. قالغانلىرى فوشۇنىنىڭ ئۇيى ئارقىلىق يەر ئاستى يولىغا كىرىپ كەتتى. لېكىن يەر ئاستى يولىنىڭ ئاغـزى ياخـشى بېكىتىلمەي تۇرۇپلا، قاراقچىلارمۇ قورۇغا بېسىپ كىرىپ كەتتى. ئۇلار يەر ئاستى يولىغا ئېتىشا ـ ئېتىشا كىرىپ كەتتى. قاراقچىلار يەر ئاستى يولىنىڭ ئاغزىنى كورگەن بىلەن كىرىشكە جۇرئەت

قىلالمىدى. قېزىپ كورگەن بولسىمۇ، يولنى تاپالمىدى. ئاندىن بىر قانچە قېتىم سىپسىق گاز (زەھەرلىك گاز) ئېتىۋەتتى. كېيىن قانداق بولدى، ئۇخمۇدۇم. — دەپ نۇرغۇن ۋەقەلەرنى ئېيتىپ بېرىدۇ. ئاندىن قاراقچىلارنىڭ ئەسكىلىكىنى، بېقىپ ئولتۇرغان بەش توخۇسىنى شۇ بەدبەخلەرنىڭ سويۇپ يەپ كەتكەنلىكىنى... ئېيتىدۇ. شياۋۋا ئوز ھېساۋى بىلەن بولۇپ، تىپ - تېچ تىڭشاپ ئولتۇرۇدۇ، كېيىن تۇيۇقسىزلا، بىر نەرسىنى كورۇپ قالغاندەك، دافاھەدىنىڭ سوزىنى بولۇپ ئۇنىڭ قۇلۇغىغا:

—قاراقچىلار چوپ لاپىسىنىڭ تىگىدىكى ئوڭكۇرنى ئاشتىمۇ؟ —دەپ سورايدۇ.

دافاھەدە ئۇن چىقارماستىن، بېشىنى چايقايدۇ ۋە «قېچىپ كەت.» —دەپ ئىشارەت قىلىدۇ.

قازاندىكى سۇ «پۇرۇخلاپ» قايناشقا باشلايدۇ. شياۋۋا بۇنى «ناھايىتى ئوبدان پۇرسەت» دەپ ئويلايدۇ. ئۇ، بىر چىنىگە قايناق سۇ قۇيۇپ، قاراقچىلارغا بېرىش ئۇچۇن ئويگە كىرىپ، ھېلىقى ئىككى قاراقچىنىڭ ئولۇكتەك ئۇخلاۋاتقانلىقىنى كورۇدۇ-دە دەرھال بىر قۇتا كونسېرۋىنى يانچۇقىغا سالىدۇ، يەنە بىر نەچچە قاتلىمىنى يوگەپ قوينىغا تىقىپ ئاستا چىقىپ كېتىدۇ. ئۇ، دافا ھەدىگە خوش ئېيتىدۇ - دە ئۇچقاندەك بېرىپ چوپ لاپىسىنىڭ تىگىدىكى ئوڭكۇر بىلەن يەر ئاستى

يولغا تۇشۇدۇ. ئۇ يەر ئاستى يولىنىڭ بۇ ئاغزى يېزىنىڭ شىمالىدىن 2 يول ژىرا قىلىقتىكى داداۋگو سايلىقىغا چىقىدىغانلىقىنى، ئۇ يەرگە يېتىپ ئالغاندىن كېيىن ھېچقانداق خەۋپ ـ خەتەرنىڭ بولمايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. شىياۋۋا ئوزىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىغانلىقىنى ئويلىغانسىرى خوشاللىنىپ، يەر ئاستى يولى بىلەن ئالغا قاراپ ئومىلەپ ماڭغۇبىردۇ. بۇ يول يېقىن ئەمەس ئىدى، شۇنىڭدەك ئومىلەپ مېڭىشمۇ ئاسان ئىش ئەمەس، ماڭە ـ ماڭ. ئۇ، ئومىلەپ ماڭغۇبىرىپ، تىزىنىڭ يېغىر بولۇپ كەتكىنىنى يەر ئاستى يولىنىڭ ئاغزىغا چىققاندا ئىراقلا بىلدۇ.

* * *

شىياۋۋا سوزلەپ بولغاندىن كېيىن، بىز نېمە قىلىشىمىزنى ۋە نېمە دېيىشىمىزنى بىلمەي ئېغىر بىر تىنىدۇق ـ تە، جىم ئولتۇرۇپ قالدۇق. مەن شىياۋۋانى مەھكەم قۇچاقلاپ ئالدىم. بىز ھەممىمىز شىياۋۋانىڭ ئېلىپ كەلگەن ئولجىسىنى يېدۇق، بىر تەرەپتىن شىياۋۋانىڭ ھېلىقى ئېيتقانلىرى خۇددى كىنو فىلىمگە ئوخشاش بىر ـ بىرلەپ كوز ئالدىمىزدىن ئوتۇۋاتقاندەك بولۇپ تۇيۇلدى. مەن تاماقنى يەپ بولۇپ، ئۇسسۇغان چاغدا، شىياۋۋانىڭ قۇچۇغىمدا تاتلىق ئۇخلاۋاتقانلىقىنى بايقىدىم. ئۇنىڭ ئالمىدەك يۈزىنى چاڭ باسقان بولسىمۇ، لېكىن كوڭلىدىكى غەلىبە خوشاللىقىنى ياپالمىدى.

4. ھايات ـ مامات بوسوغىسى

دۈشمەنىنىڭ ئەھۋالى بىز ئويلىغانىدەك بولمىدى.

دەسلەپتە بىز دۈشمەن ئىلگىركى بىر قانچە قېتىم ژۈرـ
گۈزگەن «تازىلاشقا» ئوخشاش بىر نەچچە كۈن قالايمىقان
قىلىدۇـ دە قاچىدۇـدەپ ئويلىغان ئىدۇق. لېكىن بۇ قېتىمـ
قى «تازىلاش» ئۇنداق بولماي چىقتى. بۇقېتىم بۇرۇنقىغا قارىـ
غاندا دۈشمەنىنىڭ ھەربىي كۈچى كوپ، ۋاختى ئۇزۇن، ئۇـ
سۇللىرىمۇ باشقىچە بولدى. دۈشمەن كۈندۈزلىرى ئاتلىق ۋە
پىيادە ئەسكەرلىرىنى بىر نەچچە قىسىملارغا بولۇپ «تازىلاش»
تورىنى قەۋەت ـ قەۋەت قۇردى؛ كېچىلىرى بىرقانـچە يېزىغا
ژىغىلىۋېلىپ بىرـبىرىگە ھەـھۇ قىلىپ تۇرۇدىغان بولدى.
بىزنىڭ ژۇقۇرى بىلەن ۋە باشقا يولداشلار بىلەن بولغان مۇـ
ناسىۋىتىمىز ئۈزۈلدى. ئەھۋالىدىن خەۋەرسىز قالدۇق.
ھەر تەرەپتىن قاچقانلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇ چېچجۇاڭ يېزىسىـ
دىكى ئويمانلىققا كېلىپ ژىغىلىشتى. ئەھۋالغا قارىغاندا، ئەتراپـ
تىكى ئون نەچچە يوللۇق يەرلەرنىڭ ھەممىسىدە دۈشمەن بارـ
دەك قىلىدۇ. خەلق ئەسكەرلىرى نۇرغۇن زىيانغا ئۇچراپتۇ،
نۇرغۇن ملتىق چىقىم بوپتۇ؛ چېچجۇاڭ يېزىسىدا پەقەت ئۇچلا
ملتىق قاپتۇ، ئۇ، بولسىمۇ، ئورنىغا كومۇكلۇك. بىز بۇ يېزىنى

قولىدىن بەرمەسلىك ئۈچۈن مۇشۇ يەردە تورۇۋېرىشكە قارار قىلدۇق. لېكىن ئويمانلىقتا ئۇزاق ۋاخىت تۇرۇشىمىزمۇ ئورنى بولمىدى، بۇنداق بولغاندا، بىر تەرەپتىن ئاممىدىن ئاجراپ قىلىشقا توغرى كېلىدۇ، يەنە بىر تەرەپتىن دۈشمەن بىزنىڭ ئەسكەرلەرنى قولغا چۈشۈرەلمىگەندىن كېيىن ئويمانلىقلارنى تېنتىشى مۇمكۈن.

ئەھۋال بارغانسىرى ئېغىرلاشتى. دۈشمەن ھازىرچە كېتىدىغاندەك ئەمەس، ھەتتا كېيىنچە ئۇلار قاراۋۇل مۇنارلىرىنى سېلىشقا باشلىدى. پەقەت چېچەۋاڭ يېزىسىنىڭ ئەتراپىغىلا 7_8 قاراۋۇل مۇنارسى سالدى. ئۇلارنىڭ ژىراقلىرى يېزىدىن 10 يول، يېقىنلىرى پەقەت بىر يول كېلىدۇ. قاراقچىلار خائىنلار بىلەن كۈن بويى يېزا- يېزىدىن ئىشلەمچى تۇتۇش، ئويلەرنى بۇزۇپ خىش ۋە ياغاچ ماتېرىياللىرى ئېلىش، باغلىنىش ياسايدىغان ئادەملەرنى ئېلىش، قورچاق ئۇيۇشمىلارنى قۇرۇش قاتارلىق ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بولدى. بىزنىڭ ناھىيە ۋە رايونلاردىكى پاتىزانلار بىلەن يوشۇرۇن ئىش ئېلىپ بارىدىغان تەشكىلاتلار ناھايىتى زور زىيانغا ئۇچرىدى. پومېشىشك- زومىگەرلەر كۈن بويى پوپ ئېتىپ يەرجاھانغا پاتماي ئالچاڭلاپ ژۇرۇدىغان بولىۋالدى؛ خەلقىنىڭ كوڭلى تېخىمۇ ئالاڭ بولۇشقا باشلىدى. بۇ كۆرەشنى ئېگىلەپ ئېلىپ بېرىش قىيىن بولدى، كونائۇسۇللار ئىشقا يارىماي قالدى،

كۆرەش ئۇسۇللىرىنى يېگىلاشقا توغرى كەلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز دۇشمەندىن كۈندۈز يوشۇرۇنۇپ كېچىلىرى ئىشلەيدىغان بولدۇق. خەلق ئەسكەرلىرىنى ئەكسىگە كەلتۈرۈش ـ دۇشمەنگە كېچىسى بۇلگۇنچىلىك توغدۇرۇش، ئەتۇرھەركەتچى پومېشـ شىك ـ زومىگەرلەرنى بېسىقتۇرۇش، ياپون ئىمپېرىيالىستلىرىغا قارشى باشلانغۇچ تەشكىلاتلارنى تەرتىپكە سېلىش، قۇرچاق ئالاقچىلارغا ۋە قۇرچاق ئۇيۇشمىلارىدىكى كىشىلەرگە تەربىيە بېرىپ، ئۇلارغا دۇشمەننى ئالداش يولىنى ئۆگىتىش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللاندۇق. شۇنداق قىلىپ بىز چېچەك يېزىسىدا تۇرىـۋەدۇق. لېكىن ئوتمۇشتىكىدەك ھېمىشەم بىر يەردە ئەـ مەس، ئورنىمىزنى ئالماشتۇرۇپ تۇردۇق. مەيلى كىمنىڭ ئۆيىدە بولمايلى، بىزنىڭ مەخپىي قاراۋۇلىمىز يەنە شۇ شياۋۋا بولدى. ئۇ، ئوقۇشتىن قالدى. كۈن بويى كوچىدا بىزگە قاراۋۇللۇق قىلىپ بېرىدۇ. بىز ھېمىشە ئۇنىڭ كوچىدا تۇرۇپ ناھايىتى ئېنىق قىلىپ، «ئاپا» دەپ سوزۇپ ۋاقىرىغىنىنى ئاڭلىغان زامان، دۇشمەن كەلدى دەپ بىلىمىز ـ دە دەرھال يەرئاستى يولىغا چۈشۈمىز. شۇنداق قىلىپ، شياۋۋانىڭ ياردىمى بىلەن ناھاـ يىتى خاتىرجەم تۇرۇۋدىغان بولدۇق.

بىر كۈنى كېچىدە بىزلاۋدۇەن، لاۋما ئۈچىمىز دۇشمەنگە بېرىلىپ كەتكەن بىر پومېشىكنى بېسىقتۇرۇشقا بېرىپ، باش توخۇ قىچقىرىشقا يېقىن قالغاندا چېچەك يېزىسىغا قايتىپ كەلـ

ىدۇك. يول ئوزگەرتىش ئۈچۈن بىز بىر يېڭى «قورغانغا»[1]
ــ شياۋگۇينىڭ ئۆيىگە كېلىپ ياتتۇق. بىز ئەمدىلا تاتلىق
ئۇيقىغا كەتكەن ئىدۇك، تۇساتتىن ئۆي ئىگىسى بىزنى ئو-
خۇتۇپ:
- بايام دەرەخلەردە ئولتۇرغان قارغىلار قاقىلدىشىپ ئۇ-
چۇپ كېتىشتى. كوچىدا بىرسى زۇرگەندەك قىلدى. شۇنچە
ئەتىگەندە تۇرۇۋالغان كىمكىنە؟ــ دېدى-دە بىزگە تەييار-
لىنىپ تۇرۇشنى تاپشۇردى. بىز دەرھال ئورنىمىزدىن تۇرۇپ،
يەر ئاستى يولىنىڭ ئاغزىنى ئاچتۇق. لېكىن تاشقىرىدىن ھېچ-
قانداق ھەركەتنىڭ ئاۋازى ئاڭلانمىدى. مەن، بىز يېزىغا
ھازىرلا كەلدۇك، تېخى بىرسى بىلىپ قالغىدەكمۇ بولمىدى،
بۇ ئۆي ئىگىسىنىڭ ئارتۇقچە ئېھتىياتچانلىقى بولۇشى كېرەك،
دەپ ئويلۇدۇم-دە، بىر ئاز بوشۇشۇپ، يەنە ئازراق ئۇخلاپ
ئالماقچى بولدۇم. شۇ چاغدا تۇساتتىن «ۋاڭ» قىلىپ ئېتىل-
غان مىلتىق ئاۋازى ئاڭلاندى، كەينىدىنلا تاراخلاپ ئېچىلغان
ئىشىكنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى-دە، ۋاراڭ-چۇرۇڭ بولۇپ
قىقاس يېغىپ كەتتى. بىز لاۋدۇەن ئىككىمىز يەر ئاستى يو-

[1] ياپونغا قارشى ئۇرۇش ۋاقتىلىرىدا، ياپونغا قەتئىي قارشى تۇرۇ-
دىغان، سادىق، ئىشەنچلىك، كوممۇنىستىك پارتىيە ۋە 8-ئارمىيىنى
قەتئىي ھىمايە قىلىدىغان، ياپونغا قارشى خىزمەتچىلەرنى ھىمايە قىلىدىغان،
ئادەم ۋە ئائىلىلەر «قورغان» دەپ ئاتىلاتتى.

لىغا ئەمدى چۈشۈپ تۇرۇشىمىزغا، بىزنىڭ دەرۋازا ئېچىلىپ، ھويلىغا بىر نەچچە نەيزە تۇتقان خائىنلار بىلەن قاراقچىلار كىرىپ كەلدى. شياۋگۇي ۋە ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئالدىراپ ـ تىنەپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ كەتتى. يەر ئاستى يولىغا لاۋما كىرىپ ئولگۇرۇشكە، ئويگە ئىككى قاراقچى كىرىپ كېلىپ، يەر ئاستى يولىنىڭ ئاغزىنى كورۇپ قالدى. بىز ئالدىراپ ئىچكىرىگە قاراپ ئومۇلەۋەدۇك، توپ ـ توغرى 3 ـ 4 غۇلاچ يول ماڭغان چاغدا، لاۋدۇەننىڭ ئۇمتىسىز ھالدا:

— يامان بولدى! خالتا يولغا كىرىپ قالدۇق! — دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. ژۇرۇگۇم جىغ قىلىپ قالدى.

— خالتا يولغا كىرىپ قالدۇق! — مەن ئالدىراپ ئىككى قەدەم ئىلگىرلەپ مېڭىشۋىدىم، دېگەندەك توسۇلۇپ قاپتىمىز. مەن بارلىق دىققىتىم بىلەن: «بۇ بۇنداق خالتا يول بولماسلىق كېرەك، مېنىڭ بىلىشىمچە بۇ يەر ئاستى يولىنىڭ توپ ـ توغرى چوڭىغا ئېلىپ بارىدىغان ئىككىنچى يولى بولۇش كېرەك» — دەپ ئويلىدىم، لېكىن بۇنى بىز ھېچقايسىمىز بىلمەيدىكەنمىز. بۇرۇنراق چۈشۈپ «يىپىق ئېغىز»[1] لارنى بىر قۇر كوزدىن كوچۇرمەي شياۋگۇينىڭ دادىسىغىلا ئىشىنىپ، بىخۇتلىشىپ قالغانلىغى-

① يىپىق ئېغىز — ئادەتتە بىلمەيدىغان قىلىپ سىرتىنى سىلاپ قويۇپ، كېرەك بولغاندا ئېچىپ، يەر ئاستى يولىنى بىر ـ بىرىگە تۇتاشتۇرۇدىغان ئىشىك.

مىزغا ئەجەپلەندۇك؛ شىياۋگوينىڭ دادىسى بولسا، ئۇلگورمەي قالدى، ئەمدى نىمە قىلىش كېرەك؟ بىز يېپىق ئېغىزنى تېپىش ئۇچۇن يەر ئاستى يولىنىڭ ئىككى تېمىنى سىلاشتۇرۇپ، نەم توپىلارنى قولىمىز بىلەن تىرمىلاپ باقتۇق، لېكىن ئۇمىنىتىن نىشان يوق ئىدى. بىز ئۇمىتسىزلەندۇك! كوڭلۇم بۇزۇلدى. بېشىمىزغا ئېغىر بىر غەم چۇشتى، مەن «قۇربان بولۇش ۋاختى يەتتى» دېگەن خىيالغا كەلدىم. قولىمىزدىكى ھوججەتلەرنى ئۇچۇمىز بولۇپ يەۋەتتۇق. مىلتىقىقا بىر نەچچە تال ئوقنى ئارتۇق سالدۇق ــ دە، دۇشمەن بىلەن بولۇدىغان كورەشنى كۇتۇپ تۇردۇق. قورشاۋنى بۇزۇپ چىقىشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىگى ئوزىمىزگە مەلۇم ئىدى، لېكىن بىكارغا ئولگىمىز كەلمىدى. شۇنداق قىلىپ بىزلام ــ مىم دەپ ئېغىز ئاچماستىن جىم ــ جىت تۇردۇق. مۇشۇ ۋاختتا مېنى جىددىي خىياللار كېلىپ باستى: ناھىيىلىك كومىتېتتىكى لاۋجاۋ، لاۋگولار كوز ئالدىمغا كەلدى؛ شىياۋلى، لاۋجاڭ ...... قاتارلىق نۇرغۇن سويۇملۇك يولداشلىرىم، يېزا باشلىغى ۋە نۇرغۇن ئويي ئېگىلىرى، ھەدىلىرىم كوز ئالدىمغا كەلدى؛ تېتىك ۋە سويۇملۇك شىياۋۋانى ۋە ئويۇمدىكى قېرى دادامنى ...... ئويلاپ كوڭلۇم بىر ئاز بۇزۇلدى: «ياق، بۇنداق قىلىش يارىمايدۇ! بۇنداق ئويلاشنىڭ ھاجىتى يوق! بۇنىڭ ئورنىغا، بىكار ئولۇپ كەتمەستىن، بىر نەچچە دۇشمەننى ئارتۇغراق ئولتۇرۇپ كېتىشنى ئويلاش كې-

رەك ! » دېگەن خىيالغا كەلدىم ۋە ئۆزەمنىڭ بىر كوممۇنىست ئىكەنلىگىمنى يادىمغا ئېلىپ، ئۆزەمنى ئۆزەم تەگىدىم. شۇنىڭ بىلەن ئاستا ـ ئاستا ئۆزەمنى تۇتۇشقا باشلىدىم . شۇ ۋاختىتا ئۈستىمىزدە دوپۇرلىگەن ئايان ئاۋازلىرى ئاڭلاندى ؛ يەر ئاستى يولىنىڭ ھاۋا كىرىدىغان تۇشۇكلىرىدىن كىشىلەرنىڭ ۋايجانلىغان ، ئىنجىقلىغان ئاۋازلىرى، ئۇرغان تاياقنىڭ ئاۋاز-لىرى ئاڭلىنىشقا باشلىدى. بىز قورشاۋنى قانداق بۇزۇپ چى-قىش توغرىسىدا كېڭىشىپ، ئۇزاق مۇزاكىرىلەشتۇك. شۇ ۋاختىتا بىزنىڭ بىرىدىن ـ بىر ئارمىنىمىز يېنىمىزدىكى لاۋلياڭنىڭ ياكى شياۋۋانىڭ ئويىگە چىقىپ، شۇيەردىن يەر ئاستى يولىغا چۈشۈش بولدى. ئۇيەردىكى يېپىق ئېغىزلارنىڭ ھەممىسىنى بىلەتتۇك، ئەگەر يەردىكى تەرەپ ـ تەرەپكە تارىلىپ كەتكەن يەر ئاستى يولىغا كىرىۋالساق، قاراقچىلار پۈتۈن چېجۈاڭ يېزىسىنى ئاغدۇرۇپلا تاشلىمىسا، 10 كۈن قازغان بىلەن تاپالمايتتى. ئاخىرى بىز «ئاۋال لاۋما مۇھاسىرىنى بۇزۇپ ئوتۇپ چوڭ دەرۋازا بىلەن لاۋ-لياڭنىڭ ئويى تەرەپكە بارسۇن-دە، لاۋدۇەن ئىككىمىزگە ھې-مايىچى بولسۇن؛ لاۋدۇەن ئىككىمىز غەربىتىكى پاكار تامدىن سەكرەپ چىقىپ، شياۋۋانىڭ ئويىگە بارايلى» دېگەن قارارغا كەلدۇك. شۇنىڭ بىلەن بىزدە يەنە ئۈمىت تۇغۇلدى. شۇن-داق خىيال بىلەن ئولتۇراتتۇق ، تۇيۇقسىزلا سول تەرەپتىكى ئۈستىمىزدىن «گۈپ ـ گۈپ» قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى، دۇشمەن-

نىڭ يەر قېزىۋاتقانلىغى مەلۇم بولدى . «دۈشمەن يەر ئاستى يولىنى قېزىۋاتىدۇ!» دەپ ئويلىدۇق . بىز يەنە ئالدىراپ قالدۇق، ژۇرۇگىمىز «پوكىلداپ» كەتتى. ئوڭكۇرنىڭ ئاغزى تەرەپتىن دۈشمەن قويۇپ بەرگەن ئىسىنىڭ پۇرۇغى كېلىشكە باشلىدى. يەر ئاستى يولىنىڭ هاۋاسى ئاستا ــ ئاستا شالاڭلىشىپ تۇنجۇ قۇشقا باشلىدۇق. ئۇستىمىزدىن ئاڭلانغان ئاۋازلارمۇ بارغانسىرى يېقىنلىششقا باشلىدى. هايات ــ مامات بوسۇغىسىغا كېلىپ قالدۇق! تۇيۇقسىزلا بىزنىڭ ئۇتىمىزنىڭ تېگىدىمۇ توپا قېزىلىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. باشتا بىز بۇنىڭغا ئىشەنمىدۇك، كېيىن تېگىمىزدىكى توپىلار قوزغۇلۇشقا باشلىدى. يول ئېچىلدى! دەپ ۋاقىرىۋەتتىم، خوشاللىنىپ كوڭلۇم يورۇپ كەتكەندەك بولدى. كەينىدىنلا يەنە بىر نەچچە قېتىم «گۇپ ــ گۇپ» قىلىپ قالدى ــ دە يەر ئاستى يولىنىڭ ئاغزى ئېچىلدى.

ـــ هاكىم! هاكىم ـــ دەپ ۋاقىرىغان بىر بالىنىڭ ئاۋازى چىقتى. بىز گۇمانلىنىپ، مىلتىقلىرىمىزنى ئوڭكۇرنىڭ ئاغزىغا بەتلەپ قويۇپ، جىم تۇرۇۋالدۇق.

ـــ هاكىم! هاكىم! مەن، شياۋۋا! ـــ دېگەن يەنە بىر نەچچە قىسقا ئاۋاز ئاڭلاندى . شياۋۋانىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغاندا شۇنچىلىك هاياجانلاندىمكى ـــ ژىغلاۋاتقىلى تاسلا قالدىم.

بىز ئېچىلغان ئېغىزغا چۇشۇپ كەتتۇق، لاۋما دەرهال ئېغىزنى قايتىدىن ئېتىپ تاشلىدى . هېچقايسىمىز بىر ئېغىزمۇ

سوز قىلماستىن جىم-جىت شىياۋۋاغا ئەگىشىپ ئومىلەپ ماڭىۋەدۇك. شىياۋۋا بۇ يولغا شۇنداق ئوبدان تونۇش، ئومىلەپ مېڭىشقىمۇ شۇنداق ئۇستىكەن: بۇرۇلا-بۇرۇلا، بىردەم ئىگىزگە بىردەم تۆۋەنگە چۈشۈپ، ئېغىزدىن-ئېغىزغا ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ. يەر ئاستى يولىنىڭ باش-ئايىغى يوقتەك قىلىدۇ، شىياۋۋانىڭ ئەپلىكلىكى شۇنچىلىككى-ئۇخۇددى بىز ئۇچ ئەپسىز بىلەن مۇسابىقىلەشكەندەك ئالدىمىزدا توختىماستىن كېتىۋاتىدۇ. ئەڭ ئاخىرى بىز ناھايىتى تار بىر ئېغىزدىن ئۆتۈپ، يەنە بىر يولغا چۈشتۇق-دە، ئومىلەپ بېرىپ بىر چوڭ ئۆڭكۈرگە كەلگەندە شىياۋۋا توختىدى:

— خەۋپسىز يەرگە كەلدۇق ! — دېدى ئۇ، ئېغىر بىر تىنىپ. كەينىدىنلا ، سەرەڭگىسىنى ئېلىپ، تەييارلاپ ئالغان فانارنى ياقتى.

بۇ يول ناھايىتى ياخشى ياسالغان ئىكەن، ئۇنىڭ تىگىگە قېلىن بىر قەۋەت سامان يېيىپتۇ، ئىچى كەڭ — تاشا، ئورە ئول تۇرۇشقىمۇ، چوڭ — كىچىك ئۇچ كىشى قاتار يېتىپ ئۇخلاشقىمۇ بولغىدەك. بىز شۇيەردە ياتتىپ ياتتۇق. شياۋۋا بىزگە شۇ قىسقا ۋاخت ئىچىدە ئوتكەن ۋەقەلەرنى سوزلەشكە باشلىدى : دۇشمەن بىزنىڭ يەر ئاستى يولىمىزنىڭ ئاغزىنى كورگەندىن كېيىن، شياۋگۇينىڭ دادىسىنى ئۇرۇپ، يەرئاستى يولىغا كىرىپ كەتكەنلەرنىڭ كىملىگىنى سورايدۇ، شياۋگوينىڭ دادىسى ئۇلارغا:— ئوزەم كىرمەكچى ئىدىم ئۇلگورەلمەي قالدىم— دېگەندىن باشقا ھېچنەرسە ئېيتمايدۇ. قاراقچىلار بۇنىڭغا ئىشەنمەستىن نۇرغۇن ئىشلەمچىلەرنى تۇتۇپ كېلىپ، ئۇينىڭ ھەممە يېرىنى قازدۇرۇدۇ. ئوتتۇن ئەكەلدۇرۇپ، ئوت يېقىپ يەر ئاستى يولىغا ئىس كىرگۈزۈدۇ. شياۋگوي دادىسىنى ئۇرۇۋاتقان چاغدا ئوغۇرلۇقچە قېچىپ چىقىدۇ — دە شياۋۋاغا ئېيتىدۇ. شياۋۋا بىزنىڭ بۇ يولغا تونۇش ئەمەسلىكىمىزنى بىلەتتى، بىزنى يېيىق ئېغىزلارنى تاپالماي قالمىسۇن دەپ قورقۇپ ئىزدەپ كەلگەن ئىكەن . دېگەندەك كېلىپلا ئېغىزنىڭ يېپىق تۇرغانلىغىنى كورۇدۇ ۋە دەرھال ئېچىشقا باشلايدۇ. ئۇ،

بىزگە: «بۇ ئۈچىنچى قەۋەتتىكى يەر ئاستى يولى»، قېلىنلىغى ئىككى غۇلاچتىن ئارتۇق، ئۈستىدە ياپون ئىمپېرىيالىستلىرىغا قارشى ئارمىيە ئائىلىسى ساۋلاۋۋىنىڭ شىمالىدىكى ئۆيى بار، ھاۋا كىرىدىغان ئاغزى تام ئۈلىنىڭ ① چوپ يېپىشتىلغان قىسمىدىن ئېچىلغان، ئۇنىڭ ئەتراپىدا يەر ئاستى يولىنىڭ ئاغزى يوق. قاراقچىلار بۇ يەرنى ئۆمۈر بويى تاپالمايدۇ، «بۇ ئەڭ خەتەرسىز جاي» دەپ چۈشەندۈردى.

بىز شياۋۋاغا تىكىلىپ قاراپ، جىم-جىت ئولتۇرۇپ ئاڭلىدۇق. ئۇ، «بۇ يەر ئەڭ خەتەرسىز جاي» دېگەن سۆزنى خاتىرجەم ۋە خۇشال ئېيتتى. شياۋۋا ھەقىقەتەن ماختاشقا ئەرزىيگىدەك ئىش قىلدى، ئۇ، ئۆزىنىڭ ئەڭ يېقىن ئۈچ سەپدىشىنى قۇتقازغانلىغى ئۈچۈن خۇشاللاندى! بۇ ئۇنىڭ ئىنقىلاۋىي كۈچىنى ساقلاپ قېلىش، «دادىسىنىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىش» ئۈچۈن قىلغان كۆزگە كۆرۈنەرلىك خىزمىتى! بەلكىم ئۇ، مۇنداق ئويلىيالمىغانمۇ بولۇشى كېرەك. بىز لاۋدۇەن ئىككىمىز ئۇنى مەھكەم قۇچاغلاپ ئىككى مەڭزىدىن سۆيدۇق.

شۇ كۈنى دۈشمەن كۈن بويى بەنت بولۇپ، كەچقۇرۇنلىغى ئاران كەتتى، يەر ئاستى يولىنىڭ ئۈچ يەردىكى ئاغزىنى تاپتى،

① خېبېي ئۆلكىسىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدىكى تۈزلەڭ رايوندا ئادەتتە ئۆي سالغاندا، تامنىڭ نەم تارتىپ كېتىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن تام ئۈلىگە 2 - 3 گەز قېلىنلىقتا بىر قەۋەت چوپ ياكى قومۇچ ياتقۇزۇدۇ.

بىر نەچچە يەر ئاستى يوللىرىنى قېزىپمۇ كۆردى، لېكىن قۇرۇق ئوڭكۇر بىلەن توپىدىن باشقا ھېچنەرسە تاپالمىدى.

5. باتۇر بالا

ئەھۋال بارغانسىرى ئېغىرلاشتى. پۈتۈن ناھىيە بويىچە بارىيوقى يۈزدىن ئوشۇغراق يېزا بار ئىدى، دۈشمەننىڭ قاراۋۇل مۇنارلىرى بىلەن ئىستىھكاملىرى بولسا، 35 كە يەتتى. ئون يول ئارىلىقتا بىر ئىستىھكام، 5 يول ئارىلىقتا بىر قاراۋۇل مۇنارى بولۇپ كەتتى. خەندەكلەر ئۇزۇنسىغا-توغرىسىغا سوزۇلۇپ، ھەممە يەرنى قەۋەت-قەۋەت مۇھاسىرە لىنىيىلىرى قاپلاپ كەتتى. ناھىيىنى ئايلاندۇرۇپ كەڭلىكى ئىككى غۇلاچ، تېرەنلىكى بىر غۇلاچ كېلىدىغان خەندەكلەر قېزىلدى، مۇشۇ ۋاقىتتا بىزنىڭ ئاساسىي كۈچىمىز يوتكۇلۇپ كەتكەن ئىدى، كۈرەش فورمىسى تېخىمۇ مۇرەككەپلىشىپ كەتتى، دۈشمەنگە قارشى قوراللىق كۈرەشنى قولدىن بەرمىگەندىن تاشقىرى، ئىنقىلاۋىي ئىككى ياقلىما سىياسەت① قوللىنىپ كۈرەش ژۇرگۈزۈشكە توغرى

①ئىنقىلاۋىي ئىككى ياقلىما سىياسەت— ئوتتۇرا خېبېيدە دۈشمەننىڭ كۈچى ئۈستۈن بولغان شارائىتتا قوللانغان سىياسەت. ئۇنىڭ ئۇسۇلى: دۈشمەن تەرىپىدىن تەشكىل قىلىنغان باشلانغۇچ قۇرچاق تەشكىلاتلارغا ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈش، ئۇ تەشكىلاتلارنى دۈشمەنگە مۇۋاپىقلاشتۇرۇپ،

كەلدى. ناھىيىمىزدىكى ناھىيىلىك پارتىزانلار ئەترىتى ۋە خەلق ئەسكەرلىرى دۈشمەنىنىڭ قاتتىق زەربىسىگە ئۇچرىغان ئىدى. ئۇلارنى قورالاندۇرۇپ ئەكسىگە كەلتۈرۈشمۇ ناھايىتى قىيىن خىزمەتكە ئايلاندى؛ قوراللىق كۈرەشنىڭ ياردىمى بولمىغاچقا ئىككى ياقلىما سىياسەت ھەم ئاجىزلاشقا باشلىدى. ئوتتۇرا خىيبىدە جاپاغا چىداپ تۇرۇپ، ئۇزاق ۋاقىتلىق كۈرەش تەييارلىغى قىلىشقا توغرى كەلدى. بىزنىڭ قىيىنچىلىغىمىزنىڭ تېخىمۇ ئېغىرلىشىدىغانلىغى روشەن ئىدى. مۇشۇ مولچەرلەش توغرى بولۇپ چىقتى. سېنتەبىردە دۈشمەن بىزنىڭ ناھىيىمىزدە غالجىرلارچە «تازىلاش» ژۇرگۈزۈشكە باشلىدى.

قاراقچىلار ياماستىنانىڭ ئەترىتىنى ئېلىپ كەلدى. ئاڭلىشىمىزچە: ئۇ ياپون باسقۇنچىلىرىنىڭ شىمالىي جۇڭگودىكى داڭلىق شىپون ئەترىتى بولۇپ، ئۇنى ياپونىيىنىڭ كوناشىپونى ياماموتو ئوزقولى بىلەن تەربىيىلەپ چىققان ئىكەن. دېگەندەك، ئۇلار ھەم زەھەرلىك ھەم ياۋۇز ئىكەن: ياپون ئىمپېرىيالىستلىرىغا قارشى يوشۇرۇن ئىشلەيدىغان تەشكىلاتلارنى ۋەيران

دۈشمەنىنىڭ كوزىنى بوياش؛ يەنە بىر تەرەپتىن بۇ تەشكىلاتلارنىڭ قانۇنىيلىقىدىن پايدىلىنىپ، ياپون ئىمپېرىيالىستلىرىغا قارشى خىزمەتنى ھىمايە قىلىش، بەزى چاغلاردا بۇ قورچاق تەشكىلاتلارغا كىشى كىرگۈزۈپ، ئۇنى قولغا ئېلىۋېلىش؛ ياكى ئۇنىڭ لىگاللىقىدىن پايدىلىنىپ ياپون ئىمپېرىيالىستلىرىغا قارشى ژۇرگۈزۈلگەن خىزمەتلەرنى ھىمايە قىلىش.

قىلىپ، چوڭ قۇرچاق يېزا ①، «ئۆزىنى ئۆزى قوغداش ئەترىتى»
ۋە «يېڭى خەلق تەشكىلاتى» ناملىق شىپيونلۇق تەشكىلاتلىرىنى
قۇردى؛ خائىنلارنىڭ، شىپيونلارنىڭ كۆرسۈتۈشى بىلەن يەر
ئاستى يوللىرىنى بۇزۇپ تاشلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ باش-
لانغۇچ تەشكىلاتلىرىمىزنىڭ كۆپچىلىكى ۋەيران بولدى، قال-
غانلىرى تامامەن يوشۇرۇن خىزمەتكە كۆچتى، بىزنىڭ ناھىيىلىك
ۋە رايونلۇق كادىرلىرىمىزمۇ ئۈزلۈكسىز زىيانغا ئۇچراپ تۇردى،
پەقەت چېجۇاڭ يېزىسىنىڭ ئۆزىدىلا ئىككى ئايغا يەتمەستىن،
قۇربان بولغان ياكى تۇتقۇن بولغانلىقتىن پارتىزان ئەترىتىنىڭ
باشلىقى، سىياسىي رەھبەر، رايون باشلىقى ۋە رايونلۇق كومىتېت
سېكرېتارى 3 قېتىم يەڭگۈشلەندى. دۈشمەن ياپونلار بىلەن
خائىن ۋاڭجىڭۋېينىڭ «ليەنخېجۈەن» ② پۇلىنى ھەركۈنى
مىلليونلاپ چېچىپ، بىزنىڭ پارتىيىنىڭ ۋە ناھىيىلىك ھۆكۈ-
مەتنىڭ مەسئۇل خىزمەتچىلىرىنى تۇتقۇنغا ئېلىشقا باشلىدى.
كۈرەش ھەقىقەتەن قىيىنلاشتى. لېكىن دۈشمەن بىزنى قوغ-
لىۋېتەلمىدى. چېجۇاڭ ئەتراپى شۇنداقتىمۇ بىزنىڭ بازىمىز

① چوڭ قۇرچاق يېزا — دۈشمەن ئۆزىنىڭ ھۆكۈمرانلىق قىلىشىغا ئوڭاي بولسۇن ئۈچۈن بىر نەچچە يېزىنى بىر چوڭ يېزا قىلىپ بىرلەش-
تۈرۈپ، بىر قۇرچاق يېزا باشلىقى سايلىغان.

② ياپونىيە بىلەن قۇرچاق ۋاڭ جىڭۋېي ھۆكۈمىتى بىرلىكتە چىقارغان قەغەز پۇل.

بولۇپ تۇرىۋەدى.

يەر ئاستى يولىنىڭ كوپچىلىگىنى دۈشمەن بۇزۇپ تاشلىدى، بەزىلىرى بۇزۇلمىغان بىلەن، بۇرۇنقى بىزگە قورغان بولۇپ كەلـ گەن ئائىلىلەر ئاشكارە بولۇپ قالغانلىقتىن ئۆيەرلەردە تۇرۇشقا بولمايدىغان بولۇپ قالدى، بىز يەنە نۇرغۇن يېڭى قورغانلارنى قۇردۇق؛ كىچىگىرەك يەر ئاستى يوللىرىنمۇ ياسىدۇق.

شارايىت بىزنى مەيلى كىمنىڭ ئۆيىدە بولمايلى، مەخپىيـ لىكنى چىڭ ساقـلاشقا مەجبۇر قىلـدى. ئۆي ئىگىسى بىلەن زورۇر بولـغان كادىرلاردىن باشـقا چەت ئادەملەرگە ئىمكان قەدەر بىلدۈرمەسلىككە توغرى كەلدى. ئۇزۇن ۋاختىلارغىچە بىز شياۋۋانىڭ ئۆيىگە بارمىدۇق؛ لېكىن بىز نەدە بولايلى، شياۋۋا ئۇنى بىلەتتى، ئۇ، بىزگە رازۋېتكىلىق ۋە خەۋەر توشۇش خىزمىتىدىن تاشقىرى، بىزنىڭ«تەمىنات بولۇمىمىزنىڭ باشلىغى»بولدى. چۈنكى بۇبالىنىڭ پايدىلىق شارايىتلىرى كوپ ئىدى. قاراۋۇلدا تۇرۇشتا بولسۇن، خەۋەر يەتكۈزۈش ۋە ئوـ زۇق ـ تۈلۈك يەتكۈزۈش جەھەتـلىرىدە بولسۇن ھېچنەرسىنى سەزدۈرمەيتتى، ھەر قانداق قىيىنچىلىقتىن باش تارتمايـدىغان باتور ۋە ھوشيار بالا ئىدى. شياۋۋا بىركۈنى ماڭا ئوزى ئېلىپ كەلگەن نانلىرنى بېرىۋېتىپ:

ـــ لاۋئۇ ئاكا! (مەخپىيلىكنى ساقـلاش ئۈچۈن مېنىڭ شۇ ۋاختىتا قوللانغان ئىسمىم «لاۋئۇ»دەپ ئاتىلاتتى) ئاپام سىزنى

بىزنىڭ ئۆيگە قايتىپ كەلسۇن دېدى. — دەپ شىۋىرلىدى.

ئۇلارنىڭ ئۆيىدىكى يەر ئاستى يوللىرىنى بىز ئاللىقاچان بىكىتىۋەتكەن ئىدۇق. بۇنىڭغا جاۋاپ بېرىش قىيىن بولدى. لېكىن مېنىڭ ئۇلارنىڭ تەكلىۋىنى يەردە قويغۇم كەلمەي:

— هازىر سىلەرنىڭ ئۆيدە يەر ئاستى يولى يوق، كېيىنچە ئەهۋال ياخشىلانسا يەنە كورەرمىز. — دەپ تەسەللى بەردىم.

— ياق! بىز ئاپام ئىككىمىز ئۇنىڭ چارىسىنى ئاللىقاچان تېپىپ قويغان، غەربىي تەرەپتىكى ئۆيدىن بىر ئېغىز كىچىك قاراڭغۇ بولمە ئاجراتتۇق؛ مۇشۇ قاراڭغۇ بولمىنىڭ ئىچىدىن بىر يەر ئاستى يولىنى قېزىپ چىقارساق، تامام خەۋپسىز بولمامدۇ؟ — دېدى.

ئويلاپ باقسام: شياۋۋانىڭ بۇ ئېيتقانلىرىنىڭ ئاساسى بار، هەقىقەتەن ئۇلارنىڭ ئۆيىنىڭ غەربىدىن ناهايىتى مەخپىي بىر كىچىك قاراڭغۇ بولمە چىقارغىلى بولىدۇ؛ ئەگەر مۇشۇ يەردىن ئوڭكۈر قېزىلىپ، بۇزۇلمىغان خالتا يەر ئاستى يوللىرىغا تۇتاشتۇرۇلسا، ئۇ، خالتا يەر ئاستى يوللىرىغا قارىغاندا كوپ خەۋپسىز بولىدۇ. مەن يەنە بىرئاز ئويلاپ كوردۇم: ئۇلارنىڭ ئۆيى ئىلگىرى ئاشكارە بولۇپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇزۇندىن بېرى خىزمەتچىلەرنىڭ هېچقايسى ئۇيەرگە بارمىدى، هېچقانداق ۋەقەمۇ يۈز بەرمىدى. ئەگەر مەخپىيرەك تۇتساق، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆي ئېگىسىنىڭ شارايىتى ياخشى بولغانلىقتىن،

بۇ يەنە ناھايىتى ئىشەنچلىك «قورغان» بولۇدۇ دېگەن خىيالغا كېلىپ رازىلىق بىلدۈردۈم.

بىز ئىشنى باشلاشنىڭ ئالدىدا مۇنداق بىر پىلان تۈزدۈك: ئىمكان قەدەر مەخپىيلىكنى ساقلاش ئۈچۈن، يەر ئاستى يولىنى قېزىشقا پەقەت مەن، لاۋدۇەن، لاۋما، شياۋۋا ۋە ئۇنىڭ ئانىسى بەشىمىزلا قاتنىشىدىغان بولۇپ، سىرتتىن ئادەم قوشمايدىغان بولدۇق.

يەر ئاستى يولىنىڭ ئاغزى تامدىن چىقىرىلىدىغان بولدى. بۇ بىزنىڭ دۈشمەنگە قارشى كۈرەشتىكى يېڭى ئىجادىيىتىمىز ئىدى. بۇنىڭدا قوللانغان ئۇسۇلىمىز، چوپ ياتقۇزۇلغان تامدىن 10 نەچچە خىشنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ، ئوخشىلارنى سىم تومۇر بىلەن تاختايغا تېكىپ ئېغىز ياسىماقچى بولدۇق. يەر ئاستى يولغا چۈشۈپ ئۇنىڭ ئاغزىنى ياپقاندا ئەسلى بۇرۇنقى خىشقا ئوخشاش بولۇپ كورۇنۇدىغان، بىرسى ئېيتمىغىچە بىلىنمەيدىغان قىلىپ، نەپىس ئىشلەيدىغان بولدۇق. بۇ ئىجادىيىتىمىزنىڭ ئىككى تۈرلۈك پايدىسى بار ئىدى: بىرىنچىدىن، يەر ئاستى يولىنىڭ ئاغزى يەردە بولمىغاچقا دۈشمەن ئۇنى ئاسانلىقچە تاپالمايتتى. ئۇ يەرنى قانچە دۈكىلدەتكەن بىلەنمۇ ئاۋاز چىقمايتتى؛ ئىككىنچىدىن يەر ئاستى يولىنىڭ ئاغزىنى باشقا بىرىنىڭ يېپىشى لازىم بولمايتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇ، ھەم ئوڭاي ھەم تېز ئىدى. بۇنداق يەر ئاستى يولىنى خەلق

«مېخانىكىلاشقان يەر ئاستى يولى» دەپ ئاتايتتى.

بىزدە قېزىپ چىقىرىلغان يېڭى توپىلارنى قانداق يوشۇرۇش، ئەڭ قىيىن مەسىلە بولدى. ھازىرقى ئەھۋالدا، كوچىدا ياكى قورۇدا ئەگەر يېڭى توپا ئۇچرىسا، ئۇ ۋاقىتتا ئىشنىڭ سىرى ئاشكارە بولۇپ قالاتتى. شپىونلار بۇنى دەرھال دۈشمەنگە مەلۇم قىلىپ قوياتتى. ئاخىرى بۇنىڭ چارىسىنى شياۋۋا تاپتى، ئۇ «ھويلىدىكى بەيسەي ئورۇسىنى تىندۇرايلى» دېگەن پىكىرنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ ئوبدان چارە ئىدى، بۇنداق بولغاندا يېڭى توپىلار ھويلىدىن چىقمايتتى ۋە ئۇنىڭ بەلگىلىرى ئاسانلىقچە ئاشكارە بولمايتتى. شۇنداق قىلىپ ھەممىنى پىلانلاپ ئېلىپ، شۇ كۈنى كەچتە ئىشقا كىرىشتۇق.

ئىش باشلاش ۋاقتىدا يەنە بىر كىچىك مەسىلە تۇغۇلدى. يېقىندىن بېرى دۈشمەن كېچىلىرى چىقىپ ئېلىشتۇرۇپ تۇرۇدىغان بولۇپ قالغان ئىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن بىرىمىزگە ئوگزىگە چىقىپ قاراۋۇللۇق قىلىپ تۇرۇشقا توغرى كەلدى. «كىم چىقىدۇ؟» دېيىشتۇق، مەن: «شياۋۋا كىچىك، ئېغىر ئەمگەككە كۈچى يەتمەيدۇ، چوڭلار چىقسا ئەمگەك كۈچى زايا بولۇدۇ» دېگەن ئوي بىلەن شياۋۋانىڭ بېرىشىنى توغرى تاپتىم. لېكىن مەن بۇلارنى ئۇنىڭغا ئوچۇق ئېيتمىدىم، پەقەت:

— شياۋۋا، سەن بارغىن! بۇ سېنىڭ ئۆگەنگەن خىزمىتىڭغۇ. — دېدىم.

شياۋۋا بېشىنى چايقاپ نارازىلىق بىلدۈردى ـ دە:

ـــ خىزمەتتى ئالمىشىپ ئىشلەش كېرەك: نوۋەت لاۋئۇ ئاكامغا كەلگەندۇ! بويغا قارىماي، مېنىڭ يەر ئاستى يولىنى قانداق قېزىۋاتقانلىقىمغا قاراڭ! ـــ دەپ ئۇ مېنىڭ ئوزەمگە ئېغىز ئاشتى. ئۇ، مېنىڭ بۇرۇن خىزمەت مۇناسىۋەتلىرى بىلەن ئەمـگەككە ئاز قاتناشقىنىمغا قاراپ، ئىشلىمەيدۇ، دەپ قورققان بولۇشى كېرەك. لېكىن مەن يەرئاستى يولىنى قېزىش ئىشىغا ئاز قاتناشمىدىم، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ پىكرىنى مەنمۇ ماقۇلـلىمىدىم.

لاۋدۇەن چوڭ ھەدىمىزنى ئېۋەتىشنى تەكلىپ قىلدى، بۇنى چوڭ ھەدىمىزنىڭ ئوزىدىن باشقا ھەممىمىز ماقۇللىدۇق؛ لېكىن چوڭ ھەدىمىزمۇ «بۇ، ئاياللارنى كوزگە ئىلماسلىق» دەپ، ئۇـنۇماي قويدى. ئاخىرى مۇۋاپىق بىر چارە تاپتۇق، قاراۋۇلغا ئالمىشىپ چىقىدىغان بولدۇق. بۇنى ھەممىمىز ماقۇللاپ، ئىشقا كىرىشىپ كەتتۇق.

بىرىنچى كېچىدىكى نەتىجىمىز ئانچە ياخشى بولمىدى. چۈنكى، قاراڭغۇ بولۇمدە ئورۇن تار، ئادەم كوپ، ئەركىن ھەركەتلەنگىلى بولمىدى بولۇمنىڭ ئىشىكى تار بولغانلىقتىن، توپا توكۇشمۇ تەس بولدى. شۇنىڭ ئۈچۈن لاۋدۇەننى ھازىرچە يەرئاستى يولىنىڭ ئاغزىنى ياساشقا چىقاردۇق. بۇ كېچىلىك خىزمەتـنىڭ ئۇتۇغى: ئۈچ كىشى سىققىدەك بىر ئورا قازدۇق، لاۋدۇەن

«مىخانىكىلاشقان» يەر ئاستى يولىنىڭ ئاغزىنى ياساپ چىقتى.
ئەگەر ئەمگەك باھالاشقا توغرى كەلسە، چوڭ كۈچ چىقارغان
شىياۋۋا بولۇپ چىقاتتى. چۈنكى
4 ـ 5چى چوڭقۇرلۇقتا قازغاندىن
كېيىن ئوڭكۇرنى قېزىش
قىيىنلىشىپ كەتتى. چوڭ
كىشىلەرنىڭ ئورى تۇرۇشـ
غىمۇ، تىزلىنىپ ياكى زوڭ ئولتۇرۇشىمۇ بولمىـ
دى. پەقەت يېنىچە ئولتۇرۇپ كىچىك كەكە
بىلەن ئازئازدىن قېزىشقىلا بولاتتى؛ شىياۋۋا
ئۇنداق ئەمەس، ئۇنىڭ بويى كىچىك، ئېگىلەيـ
دىغان ئورنىمۇ ئاز، ھەركىتى ئەپلىك بولغانلىقـ
تىن ئۇ خۇددى ئورا قازغان چاشقانغا ئوخشاش،

بىر دەمنىڭ ئىچىدە يېرىم چى ئىلگىرىلەپ كەتتى، ئۇنىڭ چىقار-
غان توپىسى ھەممىمىزدىن ئوشۇق بولدى. توخوچىللىدى، بىز
باشقا بىر يەرگە بېرىپ ئۇخلايدىغان بولۇپ. ئىشنى ژىغىش-
تۇردۇق. كېتىش ۋاختىدا مەن شياۋۋاغا:
— خەير، شياۋۋا! بۈگۈنكى ئەمگەك سېنىڭ بولغان
بولدى. — دېدىم.
— ماقۇل! خەير! — دەپ بىزنىڭ ئەمگىكىمىزنى مەنسىت-
مىگەندەك قىلىپ جاۋاپ قايتۇردى شياۋۋا.
بىز بۈنىڭغا ئۇدا ئىككى كېچە كىرىشىپ ئىككى غۇلاچتىن
ئوشۇق يەر كولىدۇق. بۇ ئىككى كۈن جەريانىدا ئۇنىڭ ئىچى
كېڭە يتىلگەنلىكتىن، بىز كۈچىمىزنى تولۇق ئىشلىتەلەيدىغان
بولدۇق. ئەمدى تېخىمۇ كۈچەپ ئىشلەشكە توغرى كەلدى،
يەر ئاستى يولى ئۇزاردى، خوشنا ئۆيىنىڭ ئاستىغا يەتكۈزۈلدى.
بۇنىڭ سىزىلىپ قېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن قاتتىق
تىنۋىش چىقارمايدىغان بولدۇق. ھەركەتتە ئەپلىك بولۇپ،
كەكىنى توپىغا تىرەن پاتۇرۇپ، ئۈيۈپ ئېلىپ تۇردۇق.
بۇنداق بولغاندا بىر تەرەپتىن توپىنى كوپ چىقىرىپ، يەنە بىر
تەرەپتىن تىنۋىش چىقارماسلىققا بولاتتى. مۇسابىقىدا شياۋۋا
بىزدىن ئارقىدا قالمىدى، لېكىن مېنى مەنسىتمەسلىكىنى
تاشلىدى.
3 — كۈنى كېچىدە بىز ئۇلارنىڭ ئۆيىدە ياتتۇق. ئەمدى

يەنە ئىككى كۈن داۋاملىق كىرىشىدىغان بولساق، ئىشىمىز ئورۇن-
دۇلۇپ بولاتتى. بىز 4-كۈنى ئىشقا كىرىشمەكچى بولۇپ تۇرغان-
دا، ۋالى مەھكىمىسىدىن ماڭا، مەجلىسكە چاقىرىپ ئۇختۇرۇش
كەپتۇ، دەرھال مېڭىشقا توغرى كەلدى. يەر ئاستى يولىنى
بالدۇرراق تۈگەتۈش ئۈچۈن شياۋلى ۋە ئالاقىچى لاۋيىنى
ئېلىپ كېلىپ قاتناشتۇردۇق. مەن كەتكەن كۈنى كېچىسى
مۇنداق ۋەقەنىڭ تۇغۇلۇپ قېلىشىنى كىم بىلگەي؟

* * *

سىرنى بىز ئۆزىمىز ئاشكارە قىلىپ قويۇپتىمىز. مەن ۋالى
مەھكىمىسىگە مەجلىسكە ماڭغان كۈنى كېچىسى، مېڭىش ئالدى-
دا، مۇھاپىزەتچى لاۋما ھاجەتخانىغا بېرىپتۇ، ئۇنى جىندەن
دەيدىغان شپيون كۆرۈپ قېلىپ، شۇ كۈنى كېچىسى جۇجۇاڭ-
دىكى دۈشمەنلەرگە مەلۇم قىلىپتۇ. دۈشمەن ئەتراپتىكى بار-
لىق كىشىلەرنى ۋە شپيونلارنى ژىغىپ، ئىككىنچى كۈنى قاق
سەھەردە كېلىپ، چېجۇاڭ يېزىسىنى مۇھاسىرىگە ئالدۇ.
شپيون جىندەننىڭ كۆرسۈتۈشى بىلەن شياۋۋانىڭ ئائىلىسىنى
ئوراپ ئالدۇ.

لاۋدۇەنلەر بىر نەچچە كېچە ئۇدا ئىشلەپ قاتتىق ھېرىپ
كەتكەنلىكتىن، تاڭغا يېقىن ئىشنى توختۇتۇپ قاراڭغۇ بولۇمدە
ئۇخلاپ قالدۇ. دۈشمەن ئۆگزىسىگە چىققان چاغدا بىراقلا
چۈچۈپ ئويغۇنۇدۇ ۋە ئۆگزىدە بىراۋلارنىڭ ئاياق تىۋىشى

ئاڭلىنىدۇ. كەينىدىنلا بىرنەچچە كىشى «گۈپ ـ گۈپ» قىلىپ يەرگە سەكرەپ چۈشۈدۇ ۋە«تاراخ ـ تۇرۇق» قىلىپ دەرۋا ـ زىنى ئېچىۋېتىدۇ. ھويلىغا «پالاخلاپ» بىر مۇنچە ئادەم كىرىپ كېلىدۇ. بۇلارنىڭ چوقۇم دۈشمەن ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۇلار ئورۇن ـ كورپىلىرىنى ژىغىماستىنلا دەرھال يەر ئاستى يولىغا كىرىدۇ. دۈشمەنمۇ دەرھال قاراڭغۇ ئۆينى كورۈۋالىدۇ ـ دە ئۇنى ئاچقۇزۇدۇ. قاراڭغۇ بولۇمىدىكى تېخى ئىسسىق ئورۇن ـ كورپىلەرنى كورۈدۇ. لېكىن يەرئاستى يولىنىڭ ئاغزى ـ نى دەرھال تاپالمايدۇ. دۈشمەن شياۋۋا بىلەن ئۇنىڭ ئانى ـ سىنى سورەپ ئېلىپ چىقىدۇ. خائىنلار ئۇلارنى «ھاكىمنى تاپ!» دەپ قىستايدۇ. ئۇلار ئىككىسى «يوق!» دېگەندىن باشقا گەپ قىلمايدۇ. قاراقچىلار ئۇلارنى ئۇرۇدۇ ـ تېپىدۇ، نەيزىلىرى بىلەن قورقۇتىدۇ، يالغان ـ ياسالما كۈلكىلەر بىلەن ئۇلارنى كوندۇرمەكچىمۇ بولۇدۇ. لېكىن ھېچ نېتىجە قازىنالـ ـمايدۇ. ئاخىرى كۈن نۇرىدا يېڭى توپىلاردىكى ئىز كورۈنۈپ قېلىپ، يەرئاستى يولىنىڭ ئاغزىنى تېپىپ ئالىدۇ. قاراقچىلار ئوزلىرى ھايداپ كەلگەن كىشىلەرگە زورلۇق بىلەنئاچتۇرۇپ، ملتىقلىرىنى يەرئاستى يولىنىڭ ئاغزىغا بەتلەپ تۇرۇدۇ. سات ـ قىن جۈۋەنىيىڭ يەر ئاستى يولىنىڭ ئىچىگە ئېگىلىپ قاراپ:

ـــ ھاكىم! بۇياققا چىقىڭ! ھېچ ۋەقەسى يوق، مەن كى ـ پىل. ئەگەر مىلتىغىڭىزنىلا تاپشۇرۇپ خىزمەت قىلىشنى خالـ

سىگىز ئوخشاشلا يەنەشۇ مەنسۇپىگىزدە تۇرىۋېرىسىز، خىزمەت قىلغىڭىز كەلمىسە، بوش ژۈرسىگىزمۇ بولۇدۇ. ــــدەپ ۋاقىراي ـ دۇ. ئىچكى تەرەپتىن ھېچ بىر تىۋىش ئاڭلانمايدۇ. قاراق ـ چىلار شياۋۋانى يەرئاستى يولىغا چۈشۈپ «ھاكىمنى قىچقىرىپ چىق» دەپ زورلايدۇ. شياۋۋا قاراقچىلارنىڭ نەيزىسىنىڭ زورى بىلەن يەرئاستى يولىغا چۈشۈدۇ. ئۇ، لاۋدۇەنگە كېلىپ، سىرتتىكى ئەھۋالنى ئېيتىپ بېرىدۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ ھېچ قايسىسى بۇنىڭغا چارە تاپالمايدۇ. يەنە بىر كېچە ئۆتسە ھېچ نەرسىدىن قورقۇشقا ئورۇن قالمايتتى، لېكىن ھازىر قانداق قىلىش كېرەك؟ چوڭ يەرئاستى يولىغا قېزىپ يەتكۈزۈش ئۈچۈن تېخى يەنە 2 ـ 3گەز يەر بار، دەرھال تۇتاشتۇرۇشنىڭ ئىلاجى يوق. چارىسىزلىقتىن شياۋۋا قايتىپ چىقىپ قاراقچىلارغا:

ــــ يەرئاستى يولى ناھايىتى ئۇزۇن ئىكەن، ھېچ كىمنى تاپالمىدىم. ــــدەيدۇ.

قاراقچىلارنىڭ بىرى:

ــــھېچكىم يوق دەمسىنا؟! ــــدەپ شياۋۋانىڭ كاچىتىغا «چاك ـ چاك» بىرنەچچە تەستەك ئۇرۇۋېتىدۇ. شياۋۋا سەندۈر ـ لۈپ، ژىقىلىپ كېتىشكە ئازلا قالىدۇ. ئۇنىڭ يۈزى ئوتتەك قىزىپ كوزلىرى ئىمىر ـ چىمىر قىلىپ كېتىدۇ. قاراقچىلار ئۇنى ئىككىنچى قېتىم چۈشۈشكە زورلايدۇ. لېكىن بۇ قېتىم ئۇ بىر دەمدە قايتىپ چىقىپ يەنە:

— يوق! دەپ جاۋاپ بېرىشىگە، قاراقچىلارنىڭ بىرى بىر تېپىپ ئۇچۇرىۋېتىدۇ. كېيىن قىلىچىنىڭ كەينىنى ئۇنىڭ بوينىغا ئاپىرىپ تۇرۇپ:

— راستىنى ئېيتمىساڭ ئۆلتۈرىمەن! ئۆلتۈرىمەن! — دەپ قورقۇتۇدۇ.

شياۋۋا سەل قورقاندەك بولۇدۇ. لېكىن دەرھال ئۇنىڭ بالىلار ئەترىتىدىكى چاغدا «دۈشمەنگە سىر بەرمەسلىك توغرىسىدا بەرگەن ئەھدىنامىسى» ۋە دۈشمەن قولىدا ئۆلگەن دادىسى ...... يادىغا كېلىپ بىر ئېغىزمۇ جاۋاپ بەرمەستىن، بېشىنى چايقايدۇ. قاراقچىلار ناھايىتى قاتتىق تىرىكىپ، دۈمبىسىنىڭ ئىككى - ئۈچ غېرىش يېرىدىنى قىلىچنىڭ ئۈچى بىلەن تىلىپ قانىتىۋېتىدۇ. قىپرى ھەدە ۋاي سىلىپ، قاراقچىلارغا ئېتىلىدۇ، قاراقچىلار ئۇنىمۇ تېپىپ ژىقىتىۋېتىدۇ.

يەر ئاستى يولىغا شياۋۋانى زورلاپ 3 - قېتىم كىرگۈزۈدۇ. ئۇ، بۇ ۋەقەلەرنى لاۋدۇەنلەرگە يەنە ئېيتىپ بېرىدۇ. لاۋدۇەن ئۇنىڭ قان ئۇيۇپ كەتكەن دۈمبىسىنى سىلاپ كورۇپ ژىغلىۋېتىدۇ. ئۇلار ئۆلۈمدىن قورقۇپ ئەمەس، شياۋۋانىڭ تارتقان ئازاۋىغا ئېچىنىدۇ. ئۇلار ئەمدى شياۋۋانىڭ ئازاپ چېكىشىنى خالىمايدۇ؛ «ئەمدى ھېچقانداق ئۈمىت قالمىدى، ئارتۇقچە ئازاپ چېكىشنىڭ ھاجىتى يوق!» دېگەن خىيال بىلەن لاۋدۇەن شياۋۋاغا:

— شياۋۋا، ئەمدى راستىنى ئېيت! ئېيتمىغان بىلەنمۇ پايدىسى يوق، ئەڭ ياخشىسى، بىزنىڭ مۇشۇ يەردە ئىكەنلىكىمىزنى ئېيتىپبەر! — دەيدۇ.

شياۋۋانىڭ زادىلا چىققۇسى كەلمەيدۇ . دۈشمەنلەرنىڭ ئازاپلىشىدىن قورقۇپ ئەمەس، ئۇ ، لاۋدۇەن ئاكىسى بىلەن شياۋلى ھەدىسىنى ئەمدى مەڭگۈ كورەلمەيدىغانلىقىنى سېزەتتى . لېكىن لاۋدۇەن يەنە ئۇنى چىقىشقا كوندۇرۇدۇ. شياۋۋا قايتىپ چىقىدۇ. قاراقچىلار :

— ئادەم بارمىكەن؟ دەپ ۋاقىرايدۇ.

— يوق. —دەپ جاۋاپ بېرىدۇ شياۋۋا قاپقىنى تۇرۇپ.

قاراقچىلار تېرىكىپ، دەرھال ھويلىدا دۆگىلاغلىق تۇرغان ئوتۇنغا ئوت قويۇپ، ئۇنى خۇددى بىر چۇجىنى سىقىمدىغاندەك كوتۇرۇپ ئاپىرىپ ئوتقا تاشلايدۇ...... ئانىسى كېلىپ قۇتولدۇرۇپ ئالغانغا قەدەر ئۇنىڭ ئاران جېنى قالىدۇ.

—ھەي! بىز مىلتىق تاپشۇرۇمىز!—دېگەن ئاۋاز چىقىدۇ يەر ئاستىدىن. ساتقۇنلار بىلەن قاراقچىلار خوشال بولۇشۇپ كېتىدۇ؛ خائىن جۇۋەنىيك بىر نەچچە ماڭدام ئالدىغا بېرىپ، مەيدىسىنى كېرىپ مۇغەمبەرلىك بىلەن:

— ھاكىم، مىلتىقىڭىزنى تاپشۇرۇڭ، قېرىشىپ نىمە قىلاتتىڭىز! مىلتىقىڭىزنى تاپشۇرسىڭىز ھېچقانداق ئىش تۇغۇلمايدىغانلىقىغا مەن كېپىل ، نەگە بارسىڭىز بىر خىزمەتقۇ؟.— دەيدۇ.

— ماقۇل ، ئۆزىڭىز ياردەم قىلارسىز!—دېگەن لاۋدۇەننىڭ ئاۋازى چىقىدۇ.

ــــ ئىشىنىڭ بىردىڭ ھاكىم!ــــ دەپ كوزىنى شىمىلدىتىپ، يۈزدە «غەلىبە» كۆلكىسى پەيدا بولۇشقا باشلايدۇ. شىپونىڭ ئالدىغا يەر ئاستىدىن بىر تۇتام پۇل ۋە بىر «بايىڭزى» تاپانچىسى تاشلىنىدۇ. ساتقۇنلار خوشاللىغىدىن تاپانچىغا ژۇگۇرگەندە «گۇم» قىلىپ، يەرئاستىدىن تاشلانغان بىر دانە بومبا پارتلاپ كېتىدۇ. قاراقچىلار بىلەن ساتقۇنلارنىڭ بىت ـ چىتى چىقىدۇ، ئۈچ ساتقۇن شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىلا ھالاك بولۇدۇ! يەر ئاستىدىن يەنە كەينى ـ كەينىدىن ئىككى قېتىم ئوق ئېتىلىپ، قاراقچىلاردىن بىرسى ھالاك بولۇدۇ. دۇشمەن بويسۇندۇرۇشتىن ئۈمىت ئۈزۈپ، پۇلىمىوت ۋە گراناتنى يەر ئاستى يولىنىڭ ئاغزىغا ياغدۇرۇۋىتىدۇ. ئۇزاقتىچە يەر ئاستىدىن ئاۋاز چىقمايدۇ.

كەچ سائات 3 ـ 4 ۋاختىدا، دۇشمەن يەر ئاستى يولىنى قېزىپ، لاۋدوەنىڭ ئۆلۈگىنى ئېلىپ چىقىدۇ. ئۇنىڭ ئوڭ قولىنىڭ ئوتتۇرا بارمىغىدا گرانات كاسپۇلىنىڭ سىمى كىيىگلىك پېتى قالغان ئىكەن، شياۋلى بىلەن لاۋيى ئېغىر جاراھەتلىنىپ، قانغا بويۇلۇپ كېتىپتۇ.

ئەسلىدە ئۇلار دۇشمەنىنىڭ بىر قانچىسىنى ھالاك قىلغاندىن كېيىن، توساتتىن مىلتىقلىرى ئېتىلماي قالىدۇ. لاۋدوەن ئېتىلمىغان مىلتىغىنى بۇزۇپ توپىغا كومۇۋىتىدۇ، ئاخىرى بۇلار پارتىيىنىڭ گرۇپپا مەجلىسىنى ئېچىپ، ئەڭ ئاخىرقى بىر بومبا

بىلەن ئۆزلىرىنى قۇربان قىلىپ، دۈشمەنگە تىرىك ئەسىر چۈش-
مەسلىككە قارار قىلىپ قەسەم بېرىدۇ. نەتىجىدە لاۋدۇەن قەھ-
رىمانانە قۇربان بولۇدۇ، شياۋلى بىلەن لاۋيى بۇ ئارمانلىرىغا
يېتەلمەي جاراھەتلەنگەن ھالدا دۈشمەنگە ئەسىر چۈشۇدۇ.
دۈشمەن شياۋۋانىڭ ئۆيىدىكى كېرەككە يارايدىغان نەرسىلەر-
نىڭ ھەممىسىنى تالاپ ئېلىپ، ئۆيگە ئوت قويۇدۇ؛ ھېلىقى
ئىككى خائىننىڭ ئۆلۈكى بىلەن، ئىككى جاراھەتلەنگەن ئادەم-
نى — شياۋلى ۋە لاۋيىلارنى ئېلىپ ناھىيىگە قايتىپ كېتىدۇ.

★ ★ ★

مەن ۋالى مەھكىمىسىدىن قايتىپ كەلگىچە، شياۋۋا يەنە
شۇ يېنىدىكى تاغسىنىڭ ئۆيىدە داۋالىنىپ يېتىپتۇ. كەچتە مەن
ئۇنى يوقلاپ باردىم. دۈشمەن شۇنداق تېتىك بالىنى كار-
دىن چىقىرىپ، ئەپتى- تۇرقىنى قويماپتۇ. ئۇنىڭ دۈمبىسى-
دىكى يارىسى تېخى ساقايماپتۇ. يۈزى ۋە بەدىنىدىكى كۆيگەن
يەرلىرىنىڭ تېرىلىرى شەلۋەرەپ سويۇلۇپ چۈشۈپتۇ. مەن ئۇ-
نىڭ شۇنچىلىك ئېچىنىشلىق ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغىنىغا قاتتىق
ئېچىندىم؛ شياۋۋا مېنىڭ قولۇمدىن تۇتۇپ ژىغلىۋەتتى. بۇ
مېنىڭ شياۋۋانىڭ ژىغلىغىنىنى بىرىنچى قېتىم كۆرۈشۈم ئىدى،
ئۇ چوڭقۇر ھەسرەت بىلەن ژىغلىدى، لېكىن ئۇ، ئۆزى ئۈچۈن
ژىغلىمىدى، چۈنكى ئۇ ئۆزىگە تېگىشلىك ئىشنى ئىشلەپ
بولغان ئىدى، ئۇ پەقەت:

— لاۋئۇ ئاكا! لاۋدۇەن ئاكام بىلەن لاۋيى ئاكامنى ۋە شياۋلى ھەدەمنى مەڭگۇ كورەلمەيدىغان بولدىڭىز! — دەپلا ژىغلايتتى.

ئويدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ۋۇشۇلداپ ژىغلاپ كىتىشتى، مەن ياش تولغان كوزلىرىم بىلەن ئۇنىڭغا تەلمۇرۇپ قاراپ تۇردۇم. ئۇ بىردىنلا ئوزگۇرۇپ، 13 ياشلىق بالا ئەمەس، خۇددى بىر چوڭ ژىگىت بولۇپ، شۇنداق قۇدرەتلىك، شۇنداق ئۇلۇق بىر ژىگىت بولغاندەك كورۇنۇپ كەتتى، ئۇنىڭ كوزىدىكى ياش ئەمەس، ئوت ئىدى، بۇ ئىككى يەردىن ئۇچقۇنلىغان ئوت يانا — يانا ئاتەشكە ئايلانغاندەك كورۇندى. مەن بۇ ئوتنىڭ دۇشمەننى كويدۇرۇپ كۇل قىلىدىغانلىغىغا ئىشىنىمەن؛ دۇشمەن جىنايىتىدىن قىچىپ قۇتۇلالمايدۇ!

★ ★ ★

ئايلار، ژىللار ئوتۇپ، هازىر بۇنىڭغا توپ-توغرى 10 ژىل بولدى. شياۋۋا 23 ياشقا كىرىپ، ژىگىت بولۇپ قالدى. 1944-ژىلى چېچجۇاڭ بازىسى ۋە شۇ ناهىيە قايتۇرۇپ ئېلىنغاندىن كېيىن، مەن ئۇنىڭ بىلەن پەقەت 2 قېتىم ئۇچراشتىم. ئۇ، كوپچىلىك بىلەن بىللە قاراۋۇل مۇنارلىرىنى بۇزۇپ، يول تۇزلەپ ژۇرەتتى. بىز بىر-بىرىمىز بىلەن ئۇچراشقاندا ئاللىقانداق خوشال بولۇشۇپ كېتەتتۇق. چۇنكى بىزنىڭ ئارزۇ-ئارمانلىرىمىز ئەمەلگە ئاشتى. بىز دۇشمەن قولىدا هالاك بولغان مىلليون-مىلليون دادىلارنىڭ، لاۋدۇەنگە ئوخشاش سانسىز قۇربانلارنىڭ ئىنتىقامىنى ئالدۇق!

ئۇزاق ئوتمەي مەن بۇ يەردىن يوتكىلىپ كەتتىم. شۇنىڭدىن باشلاپ شياۋۋانىمۇ كورمۇدۇم. لېكىن ئۇنىڭ قىياپىتى كوز ئالدىمدىن كەتمىدى، مەن ئۇنى هەر بىر ئويلىغاندا، ناهايىتى پەخىرلىنەتتىم ۋە راهەتلىنىپ كېتەتتىم...

1950-ژىلى ئامېرىكا ئىمپېرىيالىستلىرىنىڭ تاجاۋۇزچى زەمبىرەك ئوتى، يالۇجاڭ دەرياسىنىڭ ياقىسىنى كويدۇرۇشكە باشلىدى. ۋەتىنىمىزنىڭ مىلليونلىغان ئوغۇل-قىزلىرى ۋەتىنىمىزنىڭ تېچ قۇرۇلۇشىنى ۋە بەختلىك هاياتىنى قوغداش ئۇچۇن «جاسارەت، غەيرەتتە...» دېگەن شېئىرنى ياڭرىتىپ، ئامېرىكا ئىمپېرىيالىستلىرىغا قارشى تۇرۇپ، چاۋشەنگە ياردەم

بېرىش، ۋەتەننى قوغداپ، ئائىلىنى ساقلاش ئۇلۇق كۇرۇشكە ئاتلاندى. مەنمۇ ئۆز ئىختىيارىم بىلەن تېگىشلىك ئورنۇمغا ئوتتۇم.

1951 ــ ژىلى مايدا، ماڭا بىرجىلدىي ھەربىي ترانسپورت ۋەزىپىسى بىلەن چاۋشەن ئالدىنقى سېپىنىڭ مەلۇم جايىغا بېرىشقا توغرى كەلدى. ھەربىي ژۇرۇش جەريانىدا، پويىزددىكى بىر نەچچە پىدايىي ئەسكەرلەر بىلەن سوھبەتلەشتىم. ئالدىنقى سەپ خەۋەرلىرى توغرىسىدا، سويۇملۇك ۋەتىنىمىزدە، تۇغۇلغان ژۇرتىمىزدا يېڭىدىن باشلانغان بەختلىك ھايات توغرىسىدا پاراڭلاشتۇق، سوھبىتىمىز ناھايىتى كوڭۇللۇك بولدى. چۈنكى، بىز ھەر قايسىمىز ھەر يەردىن كەلگەن بولساقمۇ، ئوخشاشلا بىز ھەممىمىز بېشىمىزدىن ئېغىر قىيىنچىلىقلارنى كېچىرىپ، بۈگۈنكى ئورتاق غەلىبە ۋە گوزەل كەلەچەككە ئېگە بولدۇق؛ ھازىرمۇ ئورتاق ئۇلۇق نىشان يولىدا قول تۇتۇشۇپ كۇرەش ژۇرگۈزۈۋاتىمىز. بىزدىكى ئورتاق تىلەك ۋە ئورتاق ئىشەنچ، ئوتتۇرىمىزدىكى «تونۇشلۇق» بىلەن «تونۇشسىزلىق»نىڭ چېگىرىسىنى ئېلىپ تاشلىدى، كىم بىلەن كىم ئۇچراشسۇن، ئۇلار بىر ــ بىرىنى ناھايىتى يېقىن ھىس قىلىشاتتى.

بىز شۇنداق كوڭۇللۇك پاراڭلىشىۋاتاتتۇق. تۇيۇقسىزلا مېنى كەينىمدىن بىر پىدايىي ئەسكەر قۇچاغلاپ ئالدى. ئۇ، شۇنداق كۈچ بىلەن قۇچاغلىدىكى ــ خۇددى بىرچوڭ كىشى كىچىك بالىنى قۇچاغلىغانىدەك قۇچاغلاپ، مېنى ھەيران قال

دۇردى. كېيىن ئۇ، ئىككى قولىنى مۇرەمگە قويۇپ، ئالا-
ھەزەل بىرمنۇتچە ۋاخت مىدىرلىماي ماڭا تىكىلىپ قاراپ
تۇردى - دە:
— لاۋئۇ ئاكا!— دېدى.
مەن تۇيۇقسىز بىر ھۇجۇمغا ئۇچرىغاندەك ھاڭ - تاڭ بولۇپ
قالدىم، ئوز قۇلۇغۇمغا ئوزەم ئىشەنمىگەندەك بولدۇم. «لاۋئۇ
ئاكا» دېگەن بۇ ئىسىم قانچىلىك يېقىملىق ئىدى، ئۇ، شۇن-
داق ئېغىر مەشەققەتلەرگە ۋە شۇنداق چوڭقۇرچە گۇگۇار دوست-
لۇققا ۋەكىللىك قىلاتتىكى، مەن كوزۇمنى يوغان ئېچىپ،
ئۇنى ئەسلەشكە باشلىغىنىمدا كوز ئالدىمدا شياۋۋانىڭ سو-
رىتى گەۋدىلەندى. «شياۋۋا!» دەپ ۋاقىرىۋەتتىم. بۇ ئويلۇ-
مىغان ئۇچرۇشۇشتىن شۇنچىلىك ھاياجانلاندىمكى، بىر ۋاخت-
قىچە ئاغىزىمغا گەپ كەلمەي قالدى. مەن خۇددى كىچىك
باللاردەك سەكرەپ ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىلدىم ۋە ئۇنى سويۇشكە
باشلىدىم؛ كېيىن مۇرىسىدىن تۇتۇپ ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاردىم.
شياۋۋا چوڭ بولۇپ كېتىپتۇ، ئەگەر ئۇ ئوزى ئېيتمىغان
بولسا، تونۇمايمۇ قالار ئىكەنمەن. ئۇنىڭ بويى مەن بىلەن
تەڭ دېگىدەكلا بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ قاۋۇل، ئېغىر - بېسىق
ۋە غەيرەتلىك باتۇر قىياپىتى ئىنقىلاپنىڭ ئەڭ مەشەققەتلىك
كۇنلىرىدىكى، شياۋۋانىڭ «دادىسىنىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىش» قا
قەسەم بەرگەن چاغدىكى دۇشمەنگە بولغان چەكسىز ئوچ-

مەنلىگىنى، ئىنقىلاپقا بولغان چەكسىز ئىشەنچىسىنى ۋە ئۇنىڭ باتۇرلۇقلىرىنى ئېسىمگە چۈشۈردى؛ شۇنىڭ بىلەن بىللە مەن دايىم ئۇچرىشىپ تۇرۇدىغان ۋەتەنىنىڭ ئەڭ ياخشى ئوغۇل-قىزلىرىنىڭ — پىدايىي قىسىم جەڭچىلىرىنىڭ ئۇرۇش ئوتىنى ياققۇچى قانخور ئامېرىكا قاراقچىلىرىغا بولغان چەكسىز ئۆچمەنلىگىنى، ئۇلارنىڭ ۋەتەنىنى، تىنچلىقنى قوغداش ئۈچۈن تاجاۋۇزچىلارغا زەربە بېرىشتە غەلىبە ئىشەنچىسى بىلەن تولۇپ تاشقان باتۇرلۇقلىرىنى ئېسىمگە چۈشۈردى، مەن ئاخىرى كۆلۈۋەتتىم.

— سىزنىڭ بۇ ياققا كېلىدىغانلىغىڭىز ماڭا مەلۇم ئىدى! — دېدىم مەن شۇ ۋاختىكى ھاياجانلىق ۋە خوشاللىق كەيپياتىمنى بىلدۈرگىدەك باشقا مۇۋاپىق گەپ تاپالمايى. لېكىن شۇنىڭ بىلەن بىللە شىياۋۋاغا ۋە بارلىق پىدايىي قىسىم جەڭچىلىرىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇ سوز مۇۋاپىق ئىدى. ھەقىقەتەنمۇ بىز ياپون ئىمپېرىيالىستلىرىغا قارشى 8 ژىللىق ئۇرۇش، 3 ژىللىق ئازاتلىق ئۇرۇش نەتىجىسىدە ياپون قاراقچىلىرىنىمۇ، جاڭكەيشىنىمۇ قوغلاپ چىقاردۇق، مەشەققەتلىك كۈنلەرنى قەدەممۇ-قەدەم بېسىپ ئوتتۇق؛ بۇگۈنكى ئىنقىلاپ غەلىبىسىنىڭ مىۋىسىنى — ئۇلۇق ۋەتىنىمىزنىڭ تىنچ قۇرۇلۇشىنى، ۋەتىنىمىزدىكى خەلقلەرنىڭ تىنچ، بەختلىك تۇرمۇشىنى ھېچقانداق دۈشمەننىڭ بۇزۇشىغا يول قويمايمىز!

شياۋۋانىڭ كېلىشىنى مەن ئاللىقاچان ئويلىغان ئىدىم، لېكىن مەن بۇ يەردە ئۇنىڭ بىلەن بۇنداق تۇيۇقسىز ئۇچرۇشۇپ قېلىشىمنى ئويلىمىغان ئىدىم.

شياۋۋا ئىككىمىز پاراڭلىشىپ كەتتۇق، ئۇ، ماڭا خوشاللىق بىلەن پاراڭ سېلىشقا باشلىدى: ئۇنىڭ ئائىلە تۇرمۇشى ئۆتكەنكىگە قارىغاندا كوپ ياخشىلىنىپ كېتىپتۇ. ئاللىقاچان ئۈچ ئېغىز ئۆي سېلىۋالغان ئىكەن، هازىر بېقىۋاتقان بىر ئۆي كالىسى بار ئىكەن؛ يېزىدا پىدايىي قىسىم ئائىلىلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىغا بولغان غەمخورلۇق ناهايىتى تولۇق ئىكەن؛ ئانىسىنىڭ سالامەتلىكىمۇ بۇرۇنقىغا نىسبەتەن كوپ ياخشىلىنىپ كېتىپتۇ، هازىر ئۇنى باتۇرلۇق كورسۇتۇشكە رىغبەتلەندۇرۇپ دايىم خەت يېزىپ تۇرۇدىكەن؛ ئوزى 1950 ــ يىلى ئامېرىكا ئىمپېرىيالىزمىغا قارشى تۇرۇپ، چاۋشەنگە ياردەم بېرىش هەركىتىگە ئىختىيارىي قاتناشقان ئىكەن. هازىر قەهرىمان ئىسكادرونغا سىياسىي رەهبەر بولۇپتۇ. بۇ قېتىم ئالاهىدە بىر ۋەزىپىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن، ئارقا سەپتىن ئالدىنقى سەپكە قايتىپ كېتىۋېتىپتۇ.... مەن پويىزدىن چۈشۈدىغان يەرگە كېلىپ قالغانلىقتىن ئۇزاق سوزلىشەلمىدۇق. مېنىڭ ئۇنىڭدىن ئايرىلغىم كەلمىدى، كوڭلۇمدە ئۇنىڭغا ئېيتىدىغان نۇرغۇن گەپلىرىم باردەك، لېكىن بىردىن ئۇنىڭ هېچقايسىسىنى ئېيتالمىدىم. مەن پويىزدىن چۈشتۈم، ئۇ مېنى ۋاگوننىڭ ئىشىكىگە

قەدەر ئۆزۈتۈپ قويدى، قولۇمنى مەھكەم قسىپ ئايرىلغۇسى كەلمىگەندەك، لېكىن غەيرەتلىنىپ:

— خوش! لاۋئۇ ئاكا! يېقىن ئارىدا ئۇتتۇقلىرىمىزدىن خەۋەر بېرىمەن! غەلىبە خەۋەرلىرىنى ۋەتەن خەلقىغە يەتكۈزەرسىز! — دېدى.

پويىزد يەنە ئالغا قاراپ مېڭىشقا باشلىدى، مەن بىردىن شۇنداق ھاياجانلاندىمكى — ئۇنىڭغا جاۋاپ بېرىش ئۈچۈن مۇۋاپىق سوز تاپالمىدىم. پەقەت:

— خوش! يولداش شياۋۋا، غەلىبە قازىنىشىڭىنى تىلەيمەن! — دەپ ۋاقىراۋەتتىم.

پويىزد مېنىڭ يېنىمدىن ناھايىتى تېز — ئۇچقاندەك ئۆتۈپ كەتتى، ئۇنىڭ «تاق — تۇق، تاق — تۇق» قىلغان ئاۋازى بارغانسىرى ژىراقلاشتى. ئۇ خۇددى دۈشمەن كوكسىگە قادالغىلى كېتىۋاتقان نەيزىدەك ماگ ئتتى.

مەن پويىزدنىڭ كەينىدىن ئۇزاققىچە قاراپ تۇردۇم. شياۋۋانىڭ سوزلىرىنى تەكرارلىدىم، كوڭلۇم چەكسىز خوشاللىققا تولدى.

بۇ كىتاپ بالىلار نەشرىياتى تەرىپىدىن 1955- ژىلى
مايدا نەشر قىلىنغان بىرىنچى نەشرى بىرىنچى باسمىسى-
دىن تەرجىمە قىلىندى.

本書根据少年儿童出版社1955年5月第1版第1次印刷版本譯出

كىتاپ نومېرى: 1091(4)226

باتۇر بالا

ئاۋتورى: لى بېنىڭ.

رەسسام: چېن يۇنىڭ.

تەرجىمە قىلغۇچى: قاسىم ئارشىۋ.

تەرجىمىنىڭ مۇھەررىرى: توختى باقى.

كوررېكتورى: ئا. ئابدۇللايېۋ.

مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى.

ئادرېس: بېيجىن گوزىجەن 54 - قورا.

بېيجىن شەھەرلىك ئەخبارات ۋە نەشرىيات باشقارمىسىنىڭ
رۇخسەت قەغىزى نومېرى: «ن - 047».

مەركىزىي مىللەتلەر مەتبەئەسىدە بېسىلدى.

شىنخۇا كىتاپ ماگازىنى تەرىپىدىن تارقىتىلدى.

1957 - ژىلى مايدا بېيجىندە بىرىنچى قېتىم نەشر قىلىندى.

1957 - ژىلى مايدا بېيجىندە بىرىنچى قېتىم بېسىلدى.

تىراژى: 1- 5200. باھاسى: 10 پۇڭ.

書號：1091(4)326
鐵娃娃
（維吾尔文）
李伯宁著
秦耘生插画
卡生木譯
托乎提巴克校訂
阿·阿不都拉优夫校对
民族出版社出版
地址：北京國子監特54號
北京市書刊出版業營業許可證出字第047號
中央民族印刷廠印刷
新華書店發行

1957年5月北京第一版
1957年5月北京第一次印刷
787耗×1092耗 $\frac{1}{32}$ 印張2 $\frac{1}{4}$
印數：1—5,200冊 定價：一角
統一書號：MR10049·維37